

Západočeské muzeum v Plzni, Národní muzeum – Náprstkovo muzeum asijských,
afrických a amerických kultur, Národní galerie v Praze

Lektorovali / Reviewed by
PhDr. Zdenka Klimtová, PhDr. Jan Pargač, CSc., doc. PhDr. František Vrhel, CSc.

V srdci Hedvábné stezky

At the Heart of the Silk Road

Umění a řemeslo Střední Asie Arts and Crafts of Central Asia

Tereza Hejzlarová, Petra Belaňová, Petr Kokaisl

Katalog výstavy

Plzeň 2011

Tato publikace vznikla v rámci grantového projektu Grantové agentury České republiky „Postsocialistická transformace a změny kultury ve Střední Asii se zaměřením na Uzbekistán, Kazachstán a Kyrgyzstán“ (reg. číslo P404/11/1830) řešeném na Provozně ekonomické fakultě ČZU v Praze.

OBSAH

V srdci Hedvábné stezky	5
Městská kultura	5
Oděv	6
Čapky	10
Obuv, ponožky, opasky	11
Váčky, tabatěrky	13
Šperk	15
Kovové tepané nádoby	17
Keramika	21
Hudební nástroje	22
Suzani	25
Ikat	27
Potisk tkanin	28
Nomádká kultura	28
Koberce	28
Jurta	31
Kůň	31
Velbloud	33
Turkmenský oděv	34
Turkmenský šperk	36
Resumé	38
Slovníček pojmů	39
Literatura	40
Seznam exponátů/List of exhibits	41
Epilog	50

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Hejzlarová, Tereza
 V srdci Hedvábné stezky : umění a řemeslo Střední Asie =
 At the heart of the Silk Road : arts and crafts of Central
 Asia : katalog výstavy / Tereza Hejzlarová, Petra Belaňová,
 Petr Kokaisl. — 1. vyd. — Plzeň : Západočeské muzeum v
 Plzni ; V Praze : Národní muzeum – Náprstkovo
 muzeum asijských, afrických a amerických kultur :
 Národní galerie, 2011. — 50 s. : barev. il.
 Anglické resumé
 ISBN 978-80-7247-079-2 (brož.)

745.05 * 39 * 745/749.05 * 745/749 * 069.5 * (5-
 191.2) * (437.311)
 - Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických
 kultur (Praha, Česko)
 - hmotná kultura — Asie střední — 19.-20. stol.
 - užité umění — Asie střední — 19.-20. stol.
 - umělecká řemesla — Asie střední — 19.-20. stol.
 - muzejní sbírky — Česko
 - Praha (Česko)
 - katalogy výstav

74 - Kresba. Umělecká řemesla [21]

V SRDCI HEDVÁBNÉ STEZKY

Oblast ležící v srdci Asie, křižovatka dávných obchodních cest, které vstoupily do historie jako Hedvábná stezka, po staletí vstřebávala impulsy všech kulturních vlivů, a vytvořila tak prostředí pro vznik specifického výtvarného projevu. Hedvábná stezka nesloužila jen obchodu s hedvábím, ale i přepravě dalších cenných komodit – z východu po ní proudilo zlato a jiné kovy, drahé kameny, sklo, koření nebo slonovina, ze západu kožešiny, jantar, bronz nebo železo.

Dnešní Střední Asie, s jejími proslulými městy Bucharou a Samarkandem, tvoří pět nezávislých států – Uzbekistán, Turkmenistán, Tádžikistán, Kyrgyzstán a Kazachstán. Na západě ji ohraničuje Kaspické moře, na jihu a východě sahá k pahorkům Hindukúše, Pamíru a Ťan-šanu, sever je z jedné strany obklopen rozšířením Uralu a z druhé Altajem. Umělecký vývoj oblasti si překvapivě udržuje v jisté míře kontinuitu z minulých slavných dob až do dnešních dnů, a to v tradičních odvětvích – textilní tvorbě (výrobě a dekoraci látek i koberců), uměleckém zpracování kovu (tvorbě šperků, kovových nádob, zbraní a dekorativních předmětů) a keramické produkci.

Pro území Střední Asie je typické soužití dvou zdánlivě protikladných skupin – usedlého obyvatelstva a kočovníků, kteří vzájemně obohacovali své kultury. Nomádi často plenili území usedlých obyvatel, ale také s nimi obchodovali. Hlavním důvodem bylo získání zemědělských a řemeslných produktů.

Výstava konaná v Západočeském muzeu v Plzni 10. 6. – 21. 8. 2011 ve spolupráci s Národním muzeem – Náprstkovým muzeem asijských, afrických a amerických kultur a Národní galerií v Praze seznamuje s každodenním životem, uměním a řemeslem obou kultur. Důraz je kladen především na umělecko-řemeslnou produkci na konci 19. a počátku 20. století.

Historický vývoj této oblasti byl od počátku velmi pestrý a rozmanitý. Setkávalo se zde mnoho rozdílných etnik a náboženství. V 8. století se oblast ovládaná turkickými kmeny, které převrstvily původní indoevropské obyvatelstvo, dostala pod nadvládu Arabů. Islámská kultura se tak stala jedním z důležitých elementů při formování společnosti a kultury oblasti. Ve 13. století si Střední Asii podrobili Mongolové v čele s proslulým Čingischánem, který zajistil dočasnou stabilitu území i samotné Hedvábné stezky. Dalším významným obdobím historie Střední Asie byla na sklonku 14. století vláda Timura Lenka neboli Tamerlána, který si za centrum své říše zvolil město Samarkand v dnešním Uzbekistánu. Období Timurova panování je považováno za dobu velkého kulturního rozkvětu. Po jeho smrti se k moci dostal turkický kmen Uzbeků. Ke konci 18. století bylo území rozděleno na tři samostatné chanáty – bucharský, chívský a kokandský. Od poloviny 19. století se v oblasti začalo mocensky rozpínat Rusko, na němž středoasijské republiky vyhlásily nezávislost v roce 1991. V současné skladbě populace Střední Asie tvoří většinový podíl turkické obyvatelstvo, pouze Tádžikové jsou iránského původu.

MĚSTSKÁ KULTURA

Umělecké řemeslo vzkvétalo především v městských centrech a přilehlých oblastech. Zde se řemeslníci jednotlivých specializací sdružovali v organizaci zvané *kasaba*, která je chápána jako cech. Zdejší cechy sestávaly obvykle ze základního trojčlenného systému. Na pomyslném vrcholu stál majitel řemeslné dílny, neboli hlavní mistr (*ustokor*), dále mistr, který si dílnu pronajímal (*chalifa*) a nakonec učedník (*šogird*). Duchovním vůdcem každého cechu i učedníků byl stařešina (*aksakoli kasaba*). Jeho funkcí bylo řešení veškerých sporů, vznikajících mezi *chalifou* a *ustokorem*, zabezpe-

čení pracovních příležitostí pro *chalifu* a zprostředkování půjček, vedení obřadů v rámci cechu a především vysvěcení učedníka v mistra. S účastí *aksakola* probíhaly také mnohé události členů cechu – svatby, pohřby, koupě domu a podobně. V centrech obchodu se nacházeli také pomocníci stařešinů, tzv. správci bazaru (*bozor aksakol*), kteří dohlíželi na korektnost prodeje a koupě výrobků a na kvalitu zboží. Měli také své zvláště vymezené místo (*aksakolchona*) v karavanserájích. Do funkce byl stařešina cechu i jeho pomocníci jmenováni volbami. Časové omezení funkce ne-

existovalo. Někteří stařešinové v ní zůstávali například deset let, ale i déle. Pokud neplnili povinnosti vyplývající z jejich postavení, byli s okamžitou platností odvoláni. Do funkce *aksakola* cechu byli vybíráni lidé s velkou autoritou, majitelé dílen, kteří měli organizační schopnosti a mistrně ovládali své řemeslo.

Všichni členové cechu museli vyrábět díla stanovené kvality. Například pro každou tkaninu byla určena její šíře a množství osnovních nití. Menší, ale i větší počet osnovních nití, či odlišnost určené šíře se pokládaly za vážné porušení cechovních pravidel. Řemeslník byl povinen vyrábět své zboží

podle obchodního řádu každého cechu a prodávat ho za určené ceny. Pokud se řemeslník prohrál proti pravidlům poprvé, dostal od stařešiny důtku, pokud se to stalo již podruhé, byla mu dílna uzavřena a dostal zákaz provozovat řemeslo. Pravidla řemeslných cechů ve Střední Asii na konci 19. a počátku 20. století směřovala k zachování rovnoprávnosti členů, k eliminaci konkurence, k udržení cechovního monopolu a odbytu zboží. Z tohoto důvodu se ustanovily pro všechny cechy jednotné ceny a zavedla se pravidla, která zabráňovala nepovolaným osobám provozovat řemeslo.

ODĚV

Tradiční oděv Střední Asie byl přizpůsoben složitým přírodním podmínkám a životnímu stylu jeho nositelů. Současně byl výsledkem náboženského a společenského vývoje oblasti. V období konce 19. a počátku 20. století, z něhož pochází většina vystavených předmětů, si oděv stále zachovával jistý „archaický“ charakter a velmi se od předešlých období nelišil. Oděvy měly jednoduché široké střihy, které skrývaly siluetu postav a byly až na nepatrné odlišnosti stejné pro muže, ženy i děti. Bohatství variant středoasijského oděvu je odvozeno z nepřeborného množství barev a vzorů tkanin, ze kterých byl zhotovován. Výběr tkanin a vzorů se přizpůsoboval tradici jednotlivých oblastí, oblíbenosti, postavení a věku nositele. Další odlišnosti můžeme pozorovat mezi každodenním, slavnostním a smutečným oděvem.

Mužský oděv byl tvořen rovně střiženou bavlněnou košilí přírodní barvy (*kujlak*) podobnou tunice. Přes ni se nosil plášť – v létě lehký (*jaktak*), v zimě podšitý a vatovaný (*čapan*, *tun*). Pro mužský oděv jsou typické postranní rozparky, které ulehčovaly pohyb, sezení a jízdu na koni. Úkol opasku v běžných dnech plnily nejčastěji vyšíváné šátky a v zimě dlouhé šerpy (*uramal*, *belbag*). Nedílnou součástí slavnostního a dvorského oděvu byly bohatě zdobené kabáty (*chaláty*)

a opasky s ozdobnou sponou. K výrobě slavnostního oděvu se nejčastěji používaly hedvábné a brokátové tkaniny, mnohdy doplněné zlatou výšivkou. Kalhoty (*išton*) byly v horní části širší, směrem dolů se postupně zužovaly. Turban tvořil šátek omotaný kolem vyšíváné čepice.

Ženský oděv, v zásadě střihem podobný mužskému, se skládal z dlouhých šatů, pláště (*muřsak*, *tun*) a kalhot s ozdobnými lemy (*lozim*). Často se nosilo několik vrstev šatů, každé s jinou délkou bohatě zdobených rukávů. Ženský plášť měl kratší, ale širší rukávy než mužský. Barvy použité pro oděv mohly určovat přibližný věk nebo stav majitelky – mladé dívky a ženy nosily oděv výraznějších, jasnějších barev, starší upřednostňovaly tmavší odstíny. Pokud šla žena ven z domu, musela mít přes sebe přehozený další, po kotníky dlouhý plášť s falešnými rukávy, který jí zakrýval tvář (*jašmak*, *parandža*), a závoj. Součástí ženského oděvu byly čepičky a různě vázané šátky.

Oděv usedlého obyvatelstva si určité tradiční motivy zachoval prakticky dodnes. Typický ženský oděv je tvořen širokými šaty doplněnými kalhotami z tkanin napodobujících tradiční *ikatové* vzory, muži nosí pruhované prošíváné pláště *čapany*.

△ 1. Ženské kalhoty *lozim*

Uzbekistán, počátek 20. století, hedvábný taft s *ikatovým* vzorem, horní část z bavlněné tkaniny, dolní lem z ručně tkané stuhy, d. 90 cm, š. 76 cm. Národní Muzeum – Náprstkovo Muzeum, inv. č. 57 405; zakoupeno 1981

Lozim women's trousers

Uzbekistan, early 20th century, silk taffeta with *ikat* pattern, the upper part made of cotton, the hem of handloomed ribbon, l. 90 cm, w. 76 cm. National Museum – Náprstek Museum, inv. no. 57 405; purchased 1981

◁ 2. **Závoj na zakrytí obličeje ruband**

Tádžikistán, druhá polovina 19. století
výšivka hedvábím na bavlněném plátně,
háčkovaná mřížka, okraj olemován ručně
tканou stuhou, 71 x 56 cm
Národní muzeum – Náprstkovo muzeum,
inv. č. A 18 379;
darovala J. Náprstková 1901

Ruband women's veil

Tajikistan, 2nd half of the 19th century
cotton, silk embroidery, crochet mesh
grid, the hem of handloomed ribbon,
71 x 56 cm
National Museum – Náprstek Museum,
inv. no. A 18 379;
gift of J. Náprstková 1901

◁ 3. **Ženský plášť mursak**

Uzbekistán, konec 19. – počátek
20. století
hedvábný brokát, podšívka z hed-
vábného ikatu, okraj olemován
ručně tkanou stuhou, d. 132 cm
Národní muzeum – Náprstkovo
muzeum, inv. č. A 18 432;
zakoupeno 1987

Mursak women's over-coat

Uzbekistan, late 19th – early
20th century
silk brocade, silk-ikat lining,
handloomed ribbon on the hem,
l. 132 cm
National Museum – Náprstek
Museum, inv. no. A 18 432;
purchased 1987

△ 4. **Plášť s falešnými rukávy parandža**

Uzbekistán, počátek 20. století
hedvábí, bavlněná podšívka, výšivka řetízkovým
stehem jurma, d. 139 cm, š. 44 cm
Národní muzeum – Náprstkovo muzeum,
inv. č. 22 744;
daroval Fr. Šíp 1922

Paranja coat with false sleeves

Uzbekistan, early 20th century
silk, cotton lining, chain-stitch embroidery (Uzbek
yurma stitch), l. 139 cm, w. 44 cm
National Museum – Náprstek Museum,
inv. no. 22 744;
gift of Fr. Šíp 1922

ČAPKY

Pokrývky hlavy jsou od nepaměti nedílnou součástí středoasijského mužského i ženského kroje. Svou tvarovou variabilitou, barevností a bohatou, nejčastěji vyšívanou výzdobou, patří k nejkrásnějším dokladům středoasijského uměleckého řemesla.

U výšivky těchto čapek můžeme rozlišit několik používaných typů stehů – mezi ty nejběžnější a nejlépe rozeznatelné patří *basma*, *jurma* (řetězový steh) anebo *iroki* (připomínající křížkový steh). Čapky bývaly také zdobeny proslulou bucharskou brokátovou výšivkou (zlatá podkládaná výšivka *zarduzi-gulduzi*). Tělo čapky mohlo mít polokulovitý, kuželovitý, čtvercový nebo cylindrický tvar a bylo tvořeno sešitím několika kusů prošívané tkaniny (pruhu a horní části čapky). Druh tkaniny a výzdoby závisel na oblasti, pohlaví a věku nositele. Rozlišujeme například mužské, ženské a dětské čapky. Okraje se často dekorovaly ručně tkanou ozdobnou bordurou *džiak*. Výzdobné motivy se shodují se spektrem ornamentů vyskytujících se na jiných textilních výrobcích oblasti.

Silně převládají rostlinné motivy (tulipán, kosatec, různé lístečky, strom života), objevuje se astrální symbolika a obecně oblíbené symboly (ptáček, granátové jablko, škorpion, lampa, mandle).

Tradiční zdobená mužská čepice v druhé polovině 19. a na počátku 20. století, která byla omotávána turbanem, měla kuželovitý tvar. Pod ní se nosila menší, ochranná, nezdobená čepice (*arakčin*). V následujícím období ruského vlivu se tvary a výzdoba čepic dále vyvíjely. Nejznámější typ *čust duppi* (černá sametová čtvercového tvaru s jednoduchou bílou dekorací na všech čtyřech stranách, bílá dekorace má tvar mandle *bodom* nebo paprikového lusku *kalampir*, původně z města Čust v Uzbekistánu) se stal mužskou uzbeckou „národní“ pokrývkou hlavy. Pro oblasti Samarkandu a jižnější části Uzbekistánu, ale také pro Turkmenistán a Tádžikistán, byly typické výrazně plasticky rýhované čapky. Podlouhlé rýhování vznikalo rovnoběžným prošíváním látky a vkládáním tenkých ruliček papíru nebo svazků nitků do vzniklých malých dutinek (technika *piltaduzi*).

5. Ženská čapka *duppi* ▸

Uzbekistán, Buchará, polovina 20. století
samet, bavlněná podšívka, stříbrná a zlatá podkládaná výšivka *zarduzi gulduzi*, aplikace z hedvábí a sametu, 15 x 15 cm
Národní muzeum – Náprstkovo muzeum, inv. č. A 21 080; zakoupeno 1989

Women's *duppi* skull cap

Uzbekistan, Bukhara, middle of the 20th century
velvet, cotton lining, silver- and gold-underlaid embroidery (Uzbek *zarduzi gulduzi*), silk and velvet appliqué, 15 x 15 cm
National Museum – Náprstek Museum, inv. no. A 21 080; purchased 1989

△ 6. Mužská čapka *duppi*

Uzbekistán, Samarkand, počátek 20. století
prošívaná bavlna, výšivka bavlněnou přízí, technika *piltaduzi*, v. 15,7 cm
Národní muzeum – Náprstkovo muzeum, inv. č. A 15 324; zakoupeno 1983

Men's *duppi* skull cap

Uzbekistan, Samarkand, early 20th century
quilted cotton, cotton embroidery, *piltaduzi* handwork, h. 15.7 cm
National Museum – Náprstek Museum, inv. no. A 15 324; purchased 1983

OBUV, PONOŽKY, OPASKY

Opasky tvořily důležitou součást mužského tradičního oděvu. V běžný den sloužily k přepásání oděvu vyšívané či ikatové šátky nebo v zimě delší šerpy (*uramal*, *belbag*). Příslušníci vyšších vrstev nosili *kamar* – široký opasek zdobený po celé ploše výšivkou nebo stříbrnými destičkami. Podklad opasku, na který se přišivaly dekorativní destičky, tvořila kůže, tkaninou pošíta kůže nebo pevnější tkanina, někdy s vyšívanou dekorací ve stylu zlaté bucharské výšivky. Tyto opasky měly na přední straně masivní sponu zdobenou emailem, inkrustací tyrkysem (zejména v Buchaře) nebo černěním, často také prolamováním a zlacením. Spony se skládaly ze dvou částí a měly různé

formy – oblíbené byly čtvercové a kruhové spony, ale také složitější tvary. Stříbrné destičky se dekorovaly zejména rostlinnými vzory. V období ruského vlivu vznikla tradice florálně zdobených emailovaných spon v bílé, bleděmodré, zelené a červené barvě. Na opasek se zavěšovaly různé předměty denní potřeby – váčky, toaletní potřeby, zbraně. Chudší vrstvy obyvatelstva tyto předměty často nosili v záhybech opásaného šátku.

Doplňkem oděvu byly přirozeně také boty a pro chladnější období ponožky. Vysoké kožené boty patřily k tradičnímu oděvu a byly doplněny jemnými koženými ponožkami s komplikovaným

vyšíváním dekorem. Tyto boty nosili muži i ženy především při slavnostních příležitostech. Tradiční obuv vyšších vrstev představovaly vysoké kožené holínky nebo kožené polobotky na relativně vysokém podpatku, do kterých se nosily kožené ponožky. Zdobily se barevnými aplikacemi z kůže nebo výšivkou. K ženskému oděvu patřily lehké nazouvací střevíce na podpatku, často pošíité sametem a dekorované zlatou výšivkou.

Kromě vyšíváných ponožek byly oblíbeny také pletené výrobky. Pletení je rozšířeno zejména v horských oblastech mezi muži i ženami. Používaly se čtyři jehlice, vzory byly rozvržené v úzkých pásech. Mezi oblíbené vzory patřily různé ornamenty a rostlinné prvky, často s magickou ochrannou funkcí. Do vysokých jezdeckých bot se používal typ ponožek bez paty. Tyto ponožky byly háčkované a kolem nohy se ovazovaly za pomoci pruhů látek.

7. Mužské boty

Uzbekistán, druhá polovina 19. století
kůže, podpatek s podkůvkou,
v. 59 cm, d. 22 cm
Národní muzeum –
Náprstkovo muzeum,
inv. č. 46 022;
daroval Fr. Hanek 1896

Men's shoes

Uzbekistan, 2nd half of the 19th century
leather, heel, with heel tip,
h. 59 cm, l. 22 cm
National Museum –
Náprstek Museum,
inv. no. 46 022;
gift of Fr. Hanek 1896

8. Opasková spona

Uzbekistán, Buchara, konec 19. – počátek 20. století
stříbro, tyrkys, sklo, tepání, v. 8,2 cm, š. 17,3 cm
Národní muzeum – Náprstkovo muzeum,
inv. č. A 15 430 ab;
zakoupeno 1985

Buckle

Uzbekistan, Bukhara, late 19th – early 20th century
silver, turquoise, glass, embossing,
h. 8.2 cm, w. 17.3 cm
National Museum – Náprstek Museum,
inv. no. A 15 430 ab;
purchased 1985

VÁČKY, TABATĚRKY

Malé váčky různých tvarů sloužily k uchování drobných předmětů (peníze, zrcátko, kosmetické přípravky, čajové lístky) nebo jako doplněk oděvu. Majitelé je mohli nosit s sebou nebo měly své místo v domě. Často se zdobily po celé ploše výšivkou, která byla koncem 19. a na počátku 20. století velice oblíbenou dekorační technikou a používala široké spektrum vzorů a stehů. Dekorační váčeků se někdy doplňovala korálky. K oblíbeným váčkům patří například *ojnachalta* k uchování drobného zrcátka, pravouhlá *čajchalta* k uskladnění čajových lístků, kosmetická taštička kruhového tvaru na líčidla nebo kruhové peněženky na mince s úzkým hrdlem a otvorem. Různě zdobené váčky představovaly také oblíbený dárek paní domu pro příchozí návštěvy, protože ukazoval zručnost a invenci hostitelky.

Hojně používané tabatěrky na šňupací tabák (*nas*) z tykviček se nosily připevněné k opasku. Mladí muži používali tykvičky s různými dekory, naopak staříci dávali přednost tabatěrkám jednobarevným. Tabatěrky se vyráběly z odrůdy malých tykví, které měly hruškovitý tvar. Rostoucí plody se také cíleně uzavíraly do forem, nebo se různě převazovaly, čímž se posílila požadovaná forma. Způsob dekorování byl různorodý. Tykvičky se pomalovávaly, tónovaly v barevné lázni nebo v oleji, vyřezávaly a ryly. Velice drahé byly tabatěrky zasazené do stříbrných objímek zdobených drahými kameny. Vzhledem k vysoké ceně takových výrobků se často stříbro nahrazovalo obecným kovem a drahé kameny imitovalo levné sklo.

9. Váček na peníze ▷
 Uzbekistán, Taškent,
 druhá polovina 19. století
 výšivka hedvábím na bavli-
 něném plátně, ouško
 z ručně tkané stuhy,
 v. 11 cm, š. 16 cm
 Národní muzeum –
 Náprstkovo muzeum,
 inv. č. 142;
 daroval V. Kračmer 1891

Moneybag
 Uzbekistan, Tashkent,
 2nd half of the 19th century
 canvas, silk embroidery,
 handle of handloomed
 ribbon,
 h. 11 cm, w. 16 cm
 National Museum –
 Náprstek Museum,
 inv. no. 142;
 gift of V. Kračmer 1891

ŠPERK

Šperk patří k nejkrásnějším dokladům středoasijského uměleckého zpracování kovů. Z písemných pramenů je známe, že ke konci 19. století byla centrem šperkařství Buchara. Oblibu si u usedlého obyvatelstva získal velice zdobný a masivní, ale provedením poměrně jemný stříbrný šperk s bohatou dekorací barevných kamenů nebo skla a velkým počtem pohyblivých závěsků. Častý byl také zlatý nebo zlacený šperk. Ke šperkařským technikám patřilo kování, odlévání, ražení, prolamování, filigrán, granulace a email. Z ornamentů byly oblíbené zejména rostlinné nebo solární. Šperky jsou výrazně barevné, studené stříbro nejčastěji doplňuje tyrkys a červený korál, případně zlacení a použití barevných drahých kamenů, perel nebo skla. Můžeme rozlišit několik škol, tvarové spektrum šperků však zůstává striktně stejné. Rozdíly lze pozorovat hlavně v umělecké kvalitě provedení a výzdobných technikách.

Je zajímavé, že tvůrci tolik oblíbeného stříbrného šperku v Uzbekistánu byli většinou Tádžici, proto je tradiční šperk obou oblastí prakticky totožný. Nejvýraznější šperky nosily nevěsty. Soustředily se v horní polovině těla a krášlily zejména hlavu a hrud' nositelky. K nejvýraznějším šperkům patřily

diadémy, které se nosily upevněné na pokrývce hlavy – *tilla-koš*, pásek kovu imitující tvar obočí s bohatými závěskami, nebo *tilla-bargak*, diadém tvořený ze sledu několika dekorativních destiček. Diadémy se doplňovaly spánkovými závěskami (například *mochi-tillo* ve tvaru půlměsíce) a také náušnicemi (*chalka*). U těch máme doloženo široké spektrum forem. Můžeme rozlišovat mezi náušnicemi s háčkem (s jednoduchým závěskem nebo složitou soustavou závěsků) a nápadně zdobenými kruhy se závěskami nebo pevnou filigránovou výzdobou. Z náhrudního šperku vynikají náhrdelníky *nozi-zardan*, tvořené několika řadami zdobených řetízků, které se připojují na stříbrné pravouhlé spojovací schránky (schránek bylo pět nebo sedm, centrální závěsek měl polygonální nebo srdcovitý tvar). Neodmyslitelnou součástí šperku jsou schránky na amulety – *tumary* různých tvarů, nošené na hrudi a nejčastěji v páru našité na oděv. Oblíbené byly párové náramky různých typů – s otevřeným koncem, zavírací, prolamované, s rytou nebo tepanou výzdobou. Muži často nosili na rameni přišitou osmiúhelnou schránku, někdy doplněnou cylindrickými objímkami, sloužící k uložení malého Koránu.

◀◀ 10. Tabatěrka *naskadu*

Tádžikistán,
 druhá polovina 20. století
 tykev, kůže, tónování,
 v. 8,3 cm
 Národní muzeum –
 Náprstkovo muzeum,
 inv. č. A 2 894;
 daroval dr. J. Bečka 1965

***Naskadu* snuff-box**

Tajikistan,
 2nd half of the 20th century
 gourd, leather, toning,
 h. 8,3 cm
 National Museum –
 Náprstek Museum,
 inv. no. 2 894;
 gift of Dr. J. Bečka 1965

Tabatěrka naskavak

Uzbekistán, Buchara
 počátek 20. století
 tykev, bavlna, ryto,
 v. 11 cm
 Národní muzeum –
 Náprstkovo muzeum,
 inv. č. 40 411;
 daroval dr. E. Fait 1950

***Naskavak* snuff-box**

Uzbekistan, Bukhara
 early 20th century
 gourd, cotton, engraving,
 h. 11 cm
 National Museum –
 Náprstek Museum,
 inv. no. 40 411;
 gift of Dr. E. Fait 1950

Tabatěrka naskadu

Tádžikistán,
 polovina 20. století
 tykev, kůže, tónování,
 v. 12 cm
 Národní muzeum –
 Náprstkovo muzeum,
 inv. č. A 21 126;
 zakoupeno 1989

***Naskadu* snuff-box**

Tajikistan,
 middle of the 20th century
 gourd, leather, toning,
 h. 12 cm
 National Museum –
 Náprstek Museum,
 inv. no. A 21 126;
 purchased 1989

△ 11. **Ozdoba čapky takya tuzi nebo kubbali duppi**

Uzbekistán, počátek 20. století
stříbro, tyrkys, broušené sklo, email, tepání, filigrán,
průměr 11,8 cm
Národní muzeum – Náprstkovo muzeum,
inv. č. A 18 427; zakoupeno 1987

Sewn-on cap ornament known as takya tuzi or kubbali duppi

Uzbekistan, early 20th century
silver, turquoise, ground glass, enamel, chasing,
filigree, diam. 11.8 cm
National Museum – Náprstek Museum,
inv. no. A 18 427; purchased 1987

▷ 12. **Schránka na amulety tumar**

Uzbekistán, Taškent,
konec 19. – počátek 20. století
stříbro, tyrkys, korál, ražený dekor,
12 x 8,2 cm
Národní muzeum – Náprstkovo muzeum,
inv. č. A 18 434; zakoupeno 1987

Tumar amulet case

Uzbekistan, Tashkent,
late 19th – early 20th century
silver, turquoise, red coral, stamping,
12 x 8,2 cm
National Museum – Náprstek Museum,
inv. no. A 18 434; purchased 1987

△ 13. **Náušnice chalka**

Uzbekistán, Samarkand,
konec 19. – počátek 20. století
stříbro, korál, skleněné korálky, filigrán, d. 10 cm
Národní muzeum – Náprstkovo muzeum,
inv. č. 21 229, 21 230; daroval V. Kračmer 1902

Khalka earrings

Uzbekistan, Samarkand,
late 19th – early 20th century
silver, glass beads, red coral, filigree, l. 10 cm
National Museum – Náprstek Museum,
inv. no. 21 229, 21 230; gift of V. Kračmer 1902

KOVOVÉ TEPANÉ NÁDOBY

Výroba kovových nádob zdobených bohatým ornamentem má ve Střední Asii dávnou tradici. Tyto výrobky neměly pouze užitkový význam, ale oceňovaly se také jejich estetické kvality. Zejména u majetných vrstev obyvatelstva sloužily jako součást výzdoby interiéru, čímž poukazovaly na bohatství a sociální postavení majitele.

Na výrobě kovových nádob se podílelo několik mistrů různých specializací. Jedni se věnovali odlévání, druzí pokovení, další pouze povrchové dekorační úpravě. Nejrozšířenější typy konvic, džbánů a podnosů se vyráběly zejména z mosazi. Při výrobě těchto předmětů se jednotlivé části spojovaly z tenkých plátů mosazného plechu. Používala se také měď, která se pokovovala nejčastěji cínem. Masivní části nádob, například držadla, kupolky na víčkách, hubice, se odlévaly z bronzu. Technologické postupy při zdobení povrchu byly na všech místech přibližně stejné. Jednalo se pře-

vážně o tepání a rytí v hlubokém i plochém reliéfu, prolamování a ražení. V první polovině 19. století se v oblasti rozšířila také technika černění. Ornament tvořily nejčastěji rostlinné a geometrické vzory. Nejrozšířenějším motivem je *islími* – rostlinný úponek s drobnými lístky, který má mnoho variant. Tímto vzorem se vyplňovaly různé geometrické obrazce, které v tomto případě hrály pouze vedlejší roli. Značný význam měly i astrální motivy a kaligrafické nápisy. Na konci 19. a počátkem 20. století se v dekoru prosadilo také vyobrazení typické středoasijské architektury, ale i fantastických bytostí.

Hlavními centry tohoto řemesla byla uzbecká města Buchara, Chíva, Kokand, Samarkand, Šahrísábz a tádžická města Chodžent, Isfar a Pendžikent. Proslulí byli zejména bucharští a chívští kovotepci, jejichž práce se vyznačovala detailně propracovaným ornamentem v hlubokém reliéfu.

◁△ 14. **Kotlík satil**

Uzbekistán, Buchará,
první polovina 19. století
mosaz, cín, měď, rytá výzdoba
tauzovaná stříbrem,
v. 11,5 cm, průměr 22,5 cm
Národní muzeum – Náprstkovo
muzeum,
inv. č. A 11 376; zakoupeno 1973

Satil bucket

Uzbekistan, Bukhara,
1st half of the 19th century
brass, tin, copper, engraving,
inlaid with silver,
h. 11.5 cm, diam. 22.5 cm
National Museum – Náprstek
Museum,
inv. no. A 11 376; purchased 1973

◀ 15. **Konvice na čaj čoidiš**
 Uzbekistán, Buchara,
 1868–1870
 mosaz, tepaný plech, rytá
 výzdoba, prolamování,
 signatura Abū Sanā (?),
 v. 36,5 cm
 Západočeské muzeum,
 inv. č. UMP 4856;
 zakoupeno 1901

Choidish teapot
 Uzbekistan, Bukhara,
 1868–1870
 brass, chasing, engraving,
 open work, signature
 Abū Sanā (?),
 h. 36.5 cm
 West Bohemian Museum,
 inv. no. UMP 4856;
 purchased 1901

KERAMIKA

Mezi uměleckým řemeslem Střední Asie zaujímala velmi významné místo výroba keramiky. V odlehlejších oblastech, například v horských zónách Tádžikistánu, se uplatňovala především neglazovaná keramika vyráběná bez použití hrnčířského kruhu. Zdejší produkce se zaměřovala na domácí výrobu pro vlastní potřeby a jejími nositelkami byly zejména ženy. Výroba glazované keramiky, sloužící také k obchodu, se soustředila hlavně ve významných městských centrech a jejími výrobci byli muži. Zde se pracovalo převážně s hrnčířským kruhem. Keramici vyráběli především jídelní soupravy a obvykle se každý mistr specializoval na určitý typ nádob. Značně rozšířená byla také drobná keramická plastika, kterou reprezentují velmi oblíbené figurky pohádkového charakteru. Glazovanou keramiku lze podle barevnosti rozdělit na dvě základní skupiny. První skupina kombinuje hlavně modrou, zelenou a bílou barvu, druhá pak červenou, hnědou a žlutou. Z glazur

se ve Střední Asii nejvíce používala glazura olovnatá, která umožňovala větší barevnou škálu malovaného dekoru. Široké uplatnění měla také alkalická glazura *iškor*, která však dovolovala malbu pouze v zelených, tyrkysových, modrých a hnědých tónech.

K dekorování keramiky se používaly tradiční postupy. Vzory se nanášely nejen štětcem (*kalam*), ale uplatňovala se zde rovněž výzdoba rytím (*čizma*) a ražením (*basma*). Keramici na nádobách zobrazovali nejčastěji rostlinné a geometrické motivy. Forma nádob a kompozice dekoru se lokálně jen málo odlišuje, ale motivika a provedení ornamentu si zachovává jisté rozdílnosti až do současnosti.

Proslulá centra keramické produkce se nalézají především v uzbeckých městech, kterými jsou například Samarkand, Buchara, Rištan, Chórezm, Fergana a další.

16. **Nádoba na mléčné výrobky čorguš** ▶
 Tádžikistán, Kanibadam,
 polovina 20. století
 glazovaná hrncina,
 malováno, glazura *iškor*,
 v. 21,5 cm,
 průměr 19,7 cm
 Národní muzeum –
 Náprstkovo muzeum,
 inv. č. A 13 014 ab;
 získáno 1976

Vessel for milk products – chorgush
 Tajikistan, Kanibadam,
 middle of the 20th century
 glazed earthenware,
 painting, *ishkor* alkaline
 glaze,
 h. 21.5 cm, diam.
 19.7 cm
 National Museum –
 Náprstek Museum,
 inv. no. A 13 014 ab;
 acquired 1976

△ **17. Mísa na plov *badija***
 Uzbekistán, polovina 20. století
 glazovaná hrnčina, malováno, glazura *ishkor*,
 průměr 31 cm
 Národní muzeum – Náprstkovo muzeum,
 inv. č. A 13 023; získáno 1976

Badiya dish
 Uzbekistan, middle of the 20th century
 glazed earthenware, painting, *ishkor* alkaline glaze,
 diam. 31 cm
 National Museum – Náprstek Museum,
 inv. no. A 13 023; acquired 1976

HUDEBNÍ NÁSTROJE

Ve středoasijských městech konce 19. a počátku 20. století existovaly dva základní typy hudebních souborů. První se skládal pouze z dechových a bicích nástrojů (*karnaj*, *urnaj*, *nagora*, *dojra*), druhý převážně ze strunných, které doplňovala oblíbená tamburína *dojra* a také několik dechových ná-

strojů. Odlišná byla i sféra jejich působení. Hudební soubor dechových a bicích nástrojů vystupoval na otevřených prostranstvích panovnických dvorů, účastnil se národních slavností a vojenských ceremoniálů. Druhý hudební soubor měl spíše komorní charakter a koncertní repertoár.

Instrumentální hudba hrála významnou úlohu především na oslavách Nového roku (*Navruz*), které se konaly v den jarní rovnodennosti. Každé město mělo svůj orchestr a ve velkých městech jich mohlo být i několik. Práce muzikanta však měla pouze sezónní charakter. Z tohoto důvodu se každý člen hudebního souboru zabýval ještě druhou profesí, nejčastěji provozováním určitého druhu řemesla.

Hudba byla důležitou součástí kultury i pro nomádské obyvatelstvo. Kočovníci vynikali především ve hře na strunné hudební nástroje (*kobyz*, *dombra*, *kyjak*) a ve zpěvu rozsáhlých eposů. Pro-

fesionální pěvci tohoto žánru se mezi sebou utkávali na soutěžích, kde se posuzovala dovednost improvizace, provedení písně a hra na hudební nástroj. Sláva vítěze se pak roznesla po celé stepi. Strunné hudební nástroje používali při svých rituálech také šamani.

Hudební nástroje se vyráběly nejčastěji ze dřeva moruše, meruňky a ořechu. Na zhotovení kovových hudebních nástrojů se používala především mosaz, měď a bronz. Dřevěné hudební nástroje se zpravidla zdobily jemnou řezbou a intarzií. Na výrobu strun se v minulosti používalo například hedvábí, koňské žíně, ale také ovčí či kozí střívka.

▷ **18. Bubínek *nagora***
 Uzbekistán, Taškent,
 konec 19. století
 pálená hlína, kůže,
 v. 20 cm
 Národní muzeum –
 Náprstkovo muzeum,
 inv. č. 13 064;
 daroval J. Seifert 1892

Nagora drum
 Uzbekistan, Tashkent,
 late 19th century
 clay, leather, h. 20 cm
 National Museum –
 Náprstek Museum,
 inv. no. 13 064;
 gift of J. Seifert 1892

◁ 19. **Tamburína dojra**
Uzbekistán, Taškent,
konec 19. století
dřevo, kůže, mosaz,
intarzie,
průměr 44 cm
Národní muzeum –
Náprstkovo muzeum,
inv. č. 21 161;
daroval J. Seifert 1892

Doyra tambourine
Uzbekistan, Tashkent,
late 19th century
wood, leather, brass, inlay,
diam. 44 cm
National Museum –
Náprstek Museum,
inv. no. 21 161;
gift of J. Seifert 1892

△ 20. **Strunný hudební nástroj dombra**
Kazachstán, druhá polovina 20. století
dřevo, intarzie, d. 92 cm
Národní muzeum – Náprstkovo muzeum,
inv. č. 57 402;
daroval A. K. Gurjov 1982

Stringed musical instrument – dombra
Kazakhstan, 2nd half of the 20th century
wood, inlay, l. 92 cm
National Museum – Náprstek Museum,
inv. no. 57 402;
gift of A.K.Guryov 1982

SUZANI

Pod označením *suzani* je obecně známá jedna z nejkrásnějších středoasijských skupin rukodělných výrobků – rozměrné barevné výšivky. Slovo *suzan* je perského původu a znamená „jehla“. Výšivky tvořily v minulosti důležitý funkční i výzdobný prvek každé domácnosti a jsou prakticky omezeny na skupinu usedlého obyvatelstva v oblasti Uzbekistánu a severního Tádžikistánu. I u těchto výšivek můžeme rozlišovat různé školy na základě použitých vzorů a barev. Souprava několika výšivek určených k různým účelům tvořila důležitou součást výbavy každé nevěsty. S vyšíváním začínala matka hned po narození dcery, která jí později pomáhala. Již tradičně zůstala část každé výšivky nedokončena, jako jistá záruka pokračování rodiny a koloběhu jejího života. V Nuratě (Uzbekistán) bylo zvykem, aby nevěsta z dobře situované rodiny přinesla věno v podobě deseti výšivek různé velikosti a určení.

K oblíbeným druhům výšivek patřily samotné *suzani* (rozměrné výšivky zdobící stěny), *ruidžo* (novomanželské prostěradlo), *džojnamaz* (modlitební kobereček), *zardevor* (pás zdobící horní část stěn) nebo *bolinpuš* (pokrývka polštářů). Podkladový materiál pro výšivky tvořila nejčastěji hrubší bavlněná tkanina, která bývala ponechána ve své původní barvě. V pozdějším období se jako podklad používaly i tkaniny jiných barev. Hedvábné nitě na vyšívání se původně barvily přírodními barvivy. K oblíbeným stehům patřily *basma* (také známá jako *suzani* steh) *jurma* (řetězkový steh) či *iroki*. V dekoraci výšivek převládaly rostlinné motivy – různé květy a listy ve složitých kompozicích (centrální, síťovaná s výplní), ale objevují se i solární, astrální a magické motivy (lampa, ptáčky, škorpion, nůž, rohy, mandle, granátové jablko). Výšivky *suzani* se s oblibou vyrábí dodnes.

◁ 21. **Pokrývka polštářů bolinpuš**
Uzbekistán, Buchara,
počátek 20. století
výšivka hedvábím na bavlněném plátně, 155 x 116 cm
Národní galerie v Praze,
inv. č. Vu 2945;
zakoupeno 1973
Fotografie © 2011 Národní galerie v Praze

Bolinpush pillow cover
Uzbekistan, Bukhara,
early 20th century
Cotton, silk embroidery,
155 x 116 cm
National Gallery in Prague,
inv. no. Vu 2945;
purchased 1973

IKAT

Oblast Střední Asie je odedávna známá produkcí hedvábných a jiných tkanin. Jejich využití lze rozdělit na dvě hlavní skupiny – první představuje výroba oděvů, druhou využití v domácnosti jako závěsy, přikrývky a jiné užitkové textilie. U obou našly své uplatnění i *ikatové* tkaniny z různých materiálů. Samotné slovo *ikat* pochází z malajštiny a ve formě *mengikat* znamená „vázat“, což vystihuje podstatu výroby tohoto typu textilií a jejich dekorace. Produkci nejproslulejších tkanin – osnovních *ikatů* – můžeme v oblasti Uzbekistánu spolehlivě doložit od konce 18. století. Hedvábí barvené na způsob *ikatu* je označováno jako *abr* (podobné oblakům). Je charakteristické

vysokým leskem a nápaditými vzory provedenými ve výrazných barvách. Za svou krásu tkanina vděčí technice vyvazování vzorů a postupnému barvení osnovních nití (technika rezerváže) ještě před začátkem vlastního tkaní na stavu. Vzory se pak při tkaní objevují bez jasných kontur. Vzorové a barevné spektrum je široké, každý region má však své typické oblíbené motivy a kombinace barev. Na pruzích látek můžeme rozeznat stylizovaná granátová jablka, tulipány, škorpióny, beraní rohy, tamburíny, hřebeny aj. Tkanina může být vyrobena z různých druhů materiálu – čistě hedvábné *ikaty* se označují jako *chan-atlas*, oblíbené jsou také polohedvábné (*adras*) nebo bavlněné *ikaty*.

◀ 22. Modlitební kobereček džojnamaz

Uzbekistán, Buchará, konec 19. století
výšivka hedvábním na bavlněném plátně, typ stehu *basma*, 113 x 60 cm
Národní muzeum – Náprstkovo muzeum,
inv. č. 57 364; daroval J. Zeyer 1899

Joynamaz prayer rug

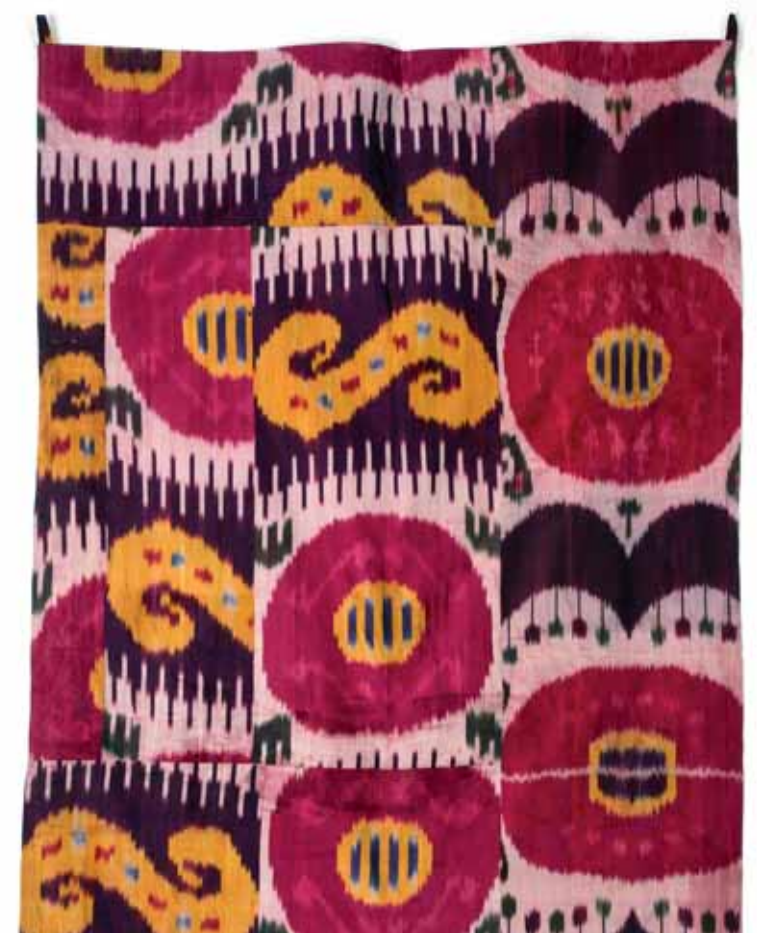
Uzbekistan, Bukhara, late 19th century
Cotton, silk embroidery, Uzbek *basma* stitch,
113 x 60 cm
National Museum – Náprstek Museum,
inv. no. 57 364; gift of J. Zeyer 1899

23. Tkanina s *ikatovým* vzorem ▶

Uzbekistán,
první polovina 20. století
hedvábí, 118 x 202 cm
Národní muzeum –
Náprstkovo muzeum,
inv. č. A 27 131;
zakoupeno 1982

Ikat-pattern fabric

Uzbekistan,
1st half of the 20th century
silk, 118 x 202 cm
National Museum –
Náprstek Museum,
inv. no. A 27 131;
purchased 1982

POTISK TKANIN

Potisk tkanin dřevěnými razidly patřil k oblíbeným dekorativním technikám, které se do Střední Asie dostaly pravděpodobně z Číny. Potištěné tkaniny, nejčastěji hrubší bavlněné (*karbos*), našly nejširší uplatnění v domácnostech jako přehozy, závěsy, podšívky, materiály na oděv. Barevné spektrum typické pro Uzbekistán je poměrně ustálené – bavlněný podklad krémové barvy je doplněn jed-

noduchými rostlinnými vzory v odstínech výplňové červené a obrysové černé. Centrem produkce byly Buchara, Taškent a oblast Fergany. Obrysová razidla se vyráběla z hruškového dřeva a vyváběla se ve skopovém loji, výplňová razidla byla vyráběna z topolového dřeva. Umění potisků je v současnosti ve Střední Asii téměř zaniklé.

NOMÁDSKÁ KULTURA

V umělecko-řemeslné tvorbě kočovníků se odrážel nomádský způsob života. Vznik kočovného pastevectví byl úspěšnou odpovědí na specifické přírodní podmínky oblasti, které umožňovaly chovat větší počet zvířat a migrovat za potravou na velké vzdálenosti. Právě početná stáda byla alfou a omegou kočovných pastevců. Způsob života nomádské společnosti se odvíjel od závislosti na chovaných zvířatech. Všechny tyto aspekty se projevily jak v materiální, tak v duchovní kultuře této společnosti.

Nomádské obyvatelstvo v umělecko-řemeslné produkci využívalo vše, co jim poskytovala chovaná zvířata, tzn. především vlnu a kůži, ale také okolní příroda, tzn. zejména dřevo, drahé kameny i drahé kovy.

Kočovníci zpracovávali především ovčí vlnu, která sloužila k výrobě proslulých koberců. Značné uplatnění měla ovčí vlna zpracovaná do podoby plstě. Z plsti se vyráběly vzorované koberečky a předložky. Tento materiál se také hojně využíval k výrobě oděvů, zejména čapek a *chalátů*. Vlna

se stříhala na jaře a na podzim. Nej kvalitnější byla jarní vlna bílé barvy, která představovala vhodný materiál na tvorbu vázaných i plstěných koberců vysoké kvality. Při výrobě koberců se uplatňovala rovněž velbloudí srst, která se používala zejména na osnovní nitě. Ze srsti mladých velbloudů se také spřádala příze na výrobu tkaniny vyšší kvality, ze které se šily oděvy. Velmi rozšířené bylo i umění výšivky, která zdobila především oděv a jeho součásti.

Mezi kočovníky se stejně jako u usedlého obyvatelstva vyskytovali jednotlivci ovládající konkrétní druh řemesla, ale vzhledem k nomádskému způsobu života se nesdružovali do cechů. Velmi vážení byli především řezbáři, kováři a klenotníci, kteří pracovali obvykle na objednávku. Za svou práci pak obdrželi odměnu v naturáliích. Chybějící materiál řemeslníci získávali většinou výměnným obchodem s usedlým obyvatelstvem, nebo byl dodán přímo od zákazníka. Usedlé obyvatelstvo u kočovníků vyhledávalo zejména kvalitní koberce a hospodářské produkty.

KOBERCE

Předpoklad, že první koberce vázali středoasijsí nomádi, je široce přijímán, ale vzhledem k malé odolnosti textilního materiálu se jej doposud nepodařilo doložit. V prostředí kočovných pastevců se ovčí vlna využívala nejen na výrobu hlavních koberců, které se na zem kladly při zvláštních příležitostech. Stejnou technikou jako koberce vázaly ženy také další předměty, díky lehkosti

a skladnosti příhodné pro nomádský způsob života. Patří k nim například *ensi*, kobercový závěs na vstup do jurty, nad nějž se někdy zavěšoval ještě ozdobný *kapunuk*. Konstrukci jurty zpevňovaly vzorované pásy *jolamy*, obvykle v délce přes deset metrů, které zároveň zdobily její interiér. Lůžkoviny, oděvy a další předměty se v jurtách neukládaly do dřevěného nábytku, ale do velkých

čuválů a podélných *torb*, tašek vázaných v párech, v nichž se na cestě za novými pastvinami vybavení nomádské domácnosti také převáželo. Převážely tašky *churdžiny* se dvěma vaky proti sobě se přehazovaly přes sedlo nebo hřbet zvířete. Kobercové výrobky byly také podstatnou součástí věna nevěsty. Západ v minulosti oceňoval především uměřenou krásu a dokonalé řemeslné zpracování koberců vázaných turkmenskými kmeny. Od jejich jmen se

odvozují také názvy typů koberců. Mezi nejznámější tak patří typ *tekke* (označovaný dříve jako *buchara*), *jomut*, *arabači* nebo *čoudor*. Společným znakem je převaha červené v různých odstínech, získávané především z kořene mořeny barvířské. Původní tvorba jednotlivých turkmenských kmenů je rozlišitelná podle typu motivů uspořádaných v pravidelných řadách – jejich význam na hlavních kobercích se přirovnává k emblémům.

◀ 24. Koberce typu *tekke*

Turkmenistán, kmen Tekke, kolem roku 1900 vlna, tkáno a vázáno asymetrickým uzlem, d. 228 cm, š. 151 cm Národní muzeum – Náprstkovo muzeum, inv. č. 57 454; staré sběry

Tekke carpet

Turkmenistan, Tekke tribe, around 1900 wool, weaving, asymmetrical knot, l. 228 cm, w. 151 cm National Museum – Náprstek Museum, inv. no. 57 454; old acquisition

△ 25. Koberec na vchod do jurty *ensi*
Turkmenistán, kmen Jomutů, kolem roku 1900
vlna, tkáno a vázáno symetrickým uzlem,
š. 146 cm, d. 170 cm
Národní muzeum – Náprstkovo muzeum,
inv. č. A 1 302; zakoupeno 1962

Ensi tent door rug
Turkmenistan, Yomut tribe, around 1900
wool, weaving, symmetrical knot,
w. 146 cm, l. 170 cm
National Museum – Náprstek Museum,
inv. no. A 1 302; purchased 1962

JURTA

Jurta představuje typické obydlí kočovných pastevců. První zmínky o jurtě pocházejí již z 5. století př. n. l. Ve staré turečtině slovo „jurt“ znamenalo obydlí, místo k životu a podobně. Ve smyslu nomádského obydlí se tento termín do obecného povědomí dostal v 19. století prostřednictvím ruského obyvatelstva. Středoasijsí kočovníci nazývají jurtu obvykle výrazem *uj*.

Celková hmotnost jurty se pohybovala mezi 200–250 kg a byli ji schopni uvést jeden až dva velbloudi nebo tři koně. Toto obydlí sestávalo z dřevěné konstrukce, kterou vyráběli muži, a plstěných pláštíů, jejichž zhotovení měly na starosti ženy. Veškerá práce týkající se postavení či rozkládání jurty spočívala na ženě. Muž měl na starosti jen upevnění či odstranění těžké střešní obruče. Na sestavení i složení se podílelo více žen, které tyto práce zvládly během jedné až dvou hodin.

Jurta sloužila kočovníkům jako celoroční obydlí. V zimě měla dvě vrstvy plsti a obkládala se sněhem, snopy rákosu nebo kamennou stěnou, aby se udrželo více tepla. V létě se při vysokých teplotách obvodová plstěná část vykasala, aby mohl dovnitř proudit čerstvý vzduch.

Základem dřevěné konstrukce je mřížka z překřížených planěk, které se připevňovaly koženými řemínky. Mřížku tvoří několik částí, které se dají rozložit. Velká jurta může mít osm až deset částí, malá čtyři až pět. V místě vchodu se mezi mřížky připevňoval trám a dvoukřídlé dveře, které byly zdobeny reliéfní řezbou. Dříve se místo dveří používal jen plstěný nebo vázaný koberec (*ensi*). Horní část tvoří obruč a střešní tyče, které se nahore připevňují do otvorů obruče a dole se přivazují k horní části mřížky. Vnější část jurty se po obvodu často zpevňovala a zdobila širokým tkaným pásem (*jolam*).

Na zhotovení mřížky a střešních tyčí se používala vrba jíva, střešní obruč se vyráběla z jilmu nebo

z břízy. Vrbové dřevo, očištěné od kůry, se zahřívalo v ovčím hnoji a pak se ohýbalo do požadovaného tvaru. Zkušený muž zhotovil dřevěnou kostru za 25 dní a vydržela po dobu pětadvaceti let.

Na výrobu plstěných pláštíů se používala ovčí vlna vyšší kvality, pokud možno bílé barvy. Plášť sestával z několika částí. Na střešní obruči byla plst připevněna pouze ve třech bodech, aby se mohl odvětrávat dým.

Jurty měly v různých oblastech různý tvar. Pro jih Kazachstánu byla typická vysoká kupole s malou obručí, v severních stepích převládala forma s nízkou kupolí a velkou obručí. U Kyrgyzů se typ s plošším vrcholem vyskytoval na jihu, s vysokým pak na severu. Rozdílná byla i vnější dekorace jurty.

Velká pozornost byla věnována rozdělení prostoru uvnitř jurty. Ústředním bodem bylo ohniště s velkým kotlem. Proti dveřím za ohništěm se nacházelo místo, které představovalo bohatství rodiny. Bývala zde truhla, rohože, plstě, koberce, oděv a různé drobnosti. Čestné místo nazývané *tör* bylo zpravidla určené pro starší muže a hosty. Pravá polovina jurty byla vyhrazena ženám, levá mužům. V ženské části se ukládaly kuchyňské potřeby, zásoby potravin a dětská kolébka. Toto místo bylo často odděleno pestrobarevnou rohoží s ornamentálními vzory. V mužské polovině se ukládaly veškeré předměty týkající se práce se stády, jezdecké potřeby a lovecké zbraně. V případě nutnosti se zde také držela novorozená jehňata a kůzlata nebo lovecký pták a pes. O kus dál bylo místo vyhrazené pro spaní. Lože se připravovalo jen na noc. Přes den byly veškeré pokrývky uloženy v zadní části jurty. V 19. století se na spaní začala používat dřevěná postel. Velmi dekorativní byla vnitřní výzdoba jurty. Na zem, ale i na stěny se kladly koberce, kožešiny a nejrůznější torby k uložení předmětů.

KŮŇ

Nejlépe adaptovanými zvířaty na stepní oblasti byli bezpochyby koně, které ve velkém počtu chovali především Kazaši a Kyrgyzové. Kůň zde do-

provázel člověka od narození až do smrti a účastnil se významných událostí a obřadů. Těsně soužití s tímto zvířetem a učení se jízdě od

útlého věku tří let udělalo z kočovníků nepřekonatelné a obávané jezdce.

Kůň byl nejen transportním zvířetem, ale také důležitým zdrojem masa a mléka. Ve většině případů se jednalo o koně menšího vzrůstu, jehož výška se pohybovala kolem 1,3 metru v kohoutku. Jeho charakteristickým znakem byla bujná hříva a ocas, v zimních měsících pak hustá, delší srst. Představitelem tohoto typu koně ve Střední Asii je kazašský kůň, který je velmi vytrvalý, skromný a odolný. Toto prastaré plemeno vzniklo ve 13. – 14. století křížením mongolských koní s minusinskými. Později bylo zušlechtěné jomutským a achaltekinským koněm. Uzbenci chovali lokajského koně (nazvaného podle uzbekého kmene Lakaj), jehož základ tvořili stepní koně, zušlechtění arabem, achaltekincem a zejména jomuty. Tito koně žili v jižním Tádžikistánu a na úpatí Pamíru. Lokajský kůň se bez problémů pohyboval v horském terénu a vynikal velkou rychlostí.

U Turkmenů byl chován achaltekinský a jomutský kůň. Achaltekinský kůň se řadí k pouštním plemenům a je považován za jedno z nejstarších

a nejčistších plnokrevných plemen na světě. Byl vyšlechtěn v pouštních oázách Turkmenistánu. Po roce 1921 se chov soustředil na severní svahy Kopet-Dagu v okolí Ašchabadu. Vyznačuje se mnohými zvláštnostmi ve stavbě těla i barvě srsti. Má tvrdou až ohnivou povahu.

Vzhled i pohyb jomuta ovlivnil arabský kůň v době vlády Tamerlána, kdy se tito koně dostali na území Turkmenistánu. Od 14. století se jomut dělí na tři rozdílné typy. Dnes se chová přibližně ve stejné oblasti jako achaltekinec.

Kočovníci s oblibou zdobili koňské uzdy i sedla, a to zejména kovovými destičkami různých tvarů s rytými a raženými dekory. Nejkrásnější uzdy, bohatě zdobené stříbrem a karneoly, nalezneme u vyšších vrstev Turkmenů. Ti také svým oblíbeným koním dávali kolem krku masivní stříbrné obojky, které je chránili před zlými silami.

Bohatou výšivkou, často také zlatou, se zdobily slavnostní pokrývky na koně (*dauri*), které se kladly pod sedlo. Kočovníci věnovali pozornost rovněž tkaní přepravních párových tašek (*churdžin*), obvykle přehazovaných přes speciální dřevěné sedlo.

◀ 26. Pokrývka na koně *dauri*

Uzbekistán,
20. léta 20. století
samet, bavlna, hedvábí,
zlatá podkládaná výšivka
zarduzi gulduzi, ústřední
motiv *bodom* (mandle),
145,5 x 195,5 cm
Národní muzeum –
Náprstkovo muzeum,
inv. č. A 19 613;
zakoupeno 1988

***Dauri* horse blanket**

Uzbekistan,
1920s
velvet, cotton, silk,
gold-underlaid *zarduzi
gulduzi* embroidery, central
bodom (almond) pattern,
145.5 x 195.5 cm
National Museum –
Náprstek Museum,
inv. no. A 19 613;
purchased 1988

▶ 27. Sedlová taška *churdžin*

Turkmenistán, kmen
Čoudorů,
druhá polovina 19. století
vlna, tkáno a vázáno
asymetrickým uzlem,
d. 106 cm, š. 66 cm
Národní galerie v Praze,
inv. č. Vu 1350;
získáno 1961
Fotografie © 2011 Národní
galerie v Praze

***Khorjin* saddle bag**

Turkmenistan, Chodor tribe,
2nd half of the 19th century
wool, weaving,
asymmetrical knot,
l. 106 cm, w. 66 cm
National Gallery in Prague,
inv. no. Vu 1350;
acquired 1961

VELBLOUD

Chov velbloudů byl rozšířen zejména v pouštních oblastech. U Turkmenů byl nejvíce zastoupen velbloud jednohrbý, tzv. dromedár (*Camelus dromedarius*). Kazaši a Kyrgyzové upřednostňovali velblouda dvouhrbého, tzv. drabaře (*Camelus bactrianus*), který je lépe přizpůsoben drsnějšímu klimatu a zvládá mrazy až do $-25\text{ }^{\circ}\text{C}$. Velbloudi jsou velmi nenáročná zvířata nejen na vodu, ale i na potravu.

Oblíbení byli také kříženci těchto dvou druhů. Potomci dromedára a drabaře mají zvláštní obrys těla – zadní hrb přechází v přední, nepřilíš zřetelný druhý hrb. Odchovávali se také kříženci kříženců. Pro tyto účely byla kočovníky vyvinuta speciální terminologie.

Velbloudi se využívali zejména jako transportní zvířata pro jejich schopnost unést velmi těžký náklad. Dromedár zvládne až 100 kg nákladu, drabař až 300 kg. Kočovníci využívali a zpracovávali především velbloudí srst a mléko. V rámci obrovských stád ovcí a koní tvořili velbloudi pouze nepočetnou skupinu. Z tohoto důvodu se obvykle nechovali pro maso.

Důležitou úlohu hrál velbloud zejména v turkmenské svatbě. Svatební procesí tvořila honosná karavana. Velbloud určený pro převoz nevěsty měl na hřbetě připevněný zvláštní stánek zvaný *kežebe*. Po stranách těla byl ozdoben párovými pokrývkami *asmalyk*, které vyráběla sama nevěsta, aby předvedla svou dovednost.

△ **28. Asmalyk**

Turkmenistán, kmen Jomutů, 19. století
vlna, tkáno a vázáno symetrickým uzlem,
d. 50 cm, š. 86,5 cm
Národní galerie v Praze,
inv. č. Vu 2638; zakoupeno 1970
Fotografie © 2011 Národní galerie v Praze

Asmalyk

Turkmenistan, Yomut tribe, 19th century
wool, weaving, symmetrical knot,
l. 50 cm, w. 86,5 cm
National Gallery in Prague,
inv. no. Vu 2638; purchased 1970

TURKMENSKÝ ODĚV

Podoba turkmenského tradičního oděvu byla přizpůsobena přírodním podmínkám, způsobu života a společenským vazbám. Oblíbeným materiálem k šití ženských oděvů a mužských tunik byla ručně tkaná látka v odstínech červené, zelené nebo fialové – *keteni*. Mužské pláště se šily z hrubší tkaniny *gyrmyzy donlyk*. Oděv v zásadě vykazuje jistou podobnost s oděvem usedlé kultury, odlišnosti můžeme najít zejména v použitých materiálech, barvách, ve spektru vzorů výšivky, ornamentů a symbolů. Výšivka měla magický ochranný význam. Oděv mužů byl jednodušší a méně zdobený než ženský. Obvykle se skládal z těsného kabátu (*don*), kalhot přírodní barvy (*balak*), barevnější košile (*koynek*), opasku a čepice. Ženský oděv tvořily košilové šaty (*koynek*), kalhoty (*balak, julbar*), šátek (*čargat*) a svrchní tunika s dlouhými funkčními rukávy (*kurte*). Důležitou a neobyčejně bohatě zdobenou součástí svrchní-

ho ženského oděvu byla obdoba *parandži* – *čyrpy* – neboli plášť nošený přes hlavu s nefunkčními dekorativními rukávy. Například *čyrpy* kmene Tekke z tmavé podkladové tkaniny bylo určeno pro mladá děvčata, žluté pro vdané ženy, bílé pro starší vážené ženy. Základní barvou oděvu turkmenských žen byla červená barva malinového odstínu, často doplněna žlutou, černou a bílou výšivkou. Složitá výšivka hedvábnými nitěmi využívala nejčastěji rostlinné (hlavně tulipány), velice schematické motivy v ustálených barevných kombinacích.

Značná pozornost byla věnována ženským pokrývkám hlavy, jejichž součástí byly často masivní šperky. U některých turkmenských kmenů nosily svobodné dívky na čapce speciální stříbrnou ozdobu *gupba*, jejíž vrchol původně zdobil svazek sovího peří, které mělo pro kočovníky důležitý ochranný význam.

△ **29. Ponožky – pár**

Turkmenistán, Merv, počátek 20. století
pletená vlna, d. 30 cm, š. 13,5 cm
Národní muzeum – Náprstkovo muzeum,
inv. č. A 21 172;
darovala E. Schierová 2000

Socks – pair

Turkmenistan, Merv, early 20th century
knitted wool, l. 30 cm, w. 13,5 cm
National Museum – Náprstek Museum,
inv. no. A 21 172;
gift of E. Schierová 2000

△ **30. Plisovaná sukně**

Jižní Turkmenistán, první polovina 20. století
vlna, zdobená zatkávanými vzory, sametový lem
zdobený krajkou a dracounem, d. 60 cm
Národní muzeum – Náprstkovo muzeum,
inv. č. A 19 597; zakoupeno 1976

Pleated skirt

Southern Turkmenistan, 1st half of the 20th century
wool with woven patterns, velvet hem decorated
with lace and metal thread, l. 60 cm
National Museum – Náprstek Museum,
inv. no. A 19 597; purchased 1976

TURKMENSKÝ ŠPERK

Turkmenský šperk je nápadný zejména pro svou masivní, ale čistou formu a typickou kombinaci materiálů – stříbro doplněné červenými karneoly (v pozdějším období často sklo podložené barevnými papírky). Na stříbrný podklad se obvykle natavovala zlatá geometrická dekorace. Časté je použití filigránu a prolamování. Ve šperkařství můžeme rozlišit jednotlivé kmenové školy, mezi ty nejvýznamnější patří Tekke, Jomut a Ersari. Šperk Turkmenů plnil přirozeně kromě ozdobné, ochranné a magické funkce také další roli – dalo se podle něj odhadnout bohatství a sociální postavení nositelky. Nejvýraznější šperk byl určen pro nevěsty – mladé dívky od období ohlášení sňatku po narození prvního dítěte. Turkmenský šperk zdobil především horní polovinu těla. Na vysou-

kou pokrývku hlavy nevěsty byl přišitý nápadný šperk (*súnsúle, egme*), jehož typ se lišil podle oblasti, kmenové příslušnosti a módy. Dalším důležitým prvkem byly náušnice a nápadné spánkové závěsky (*tenetčir*). Největší množství šperků se nosilo na hrudi, společně byly často označovány jako *bukau*. Charakteristickými pro turkmenský šperk jsou taktéž mohutné náramky (*bilezik*). Období vrcholu produkce velice kvalitního turkmenského šperku ze stylistické i materiálové stránky probíhalo ve druhé polovině 19. století. Jeho produkce v tradičním duchu se v oblasti udržuje dodnes – tvary a barevnost šperku vykazují určitou kontinuitu, kvalita materiálu a provedení je oproti předchozím obdobím nesrovnatelně horší.

◀ 32. Náhrudní ozdoba *dagdan*

Turkmenistán, kmen Tekke, první polovina 20. století
stříbro, tyrkys, sklo, zlacení, tepání, rytí, ražení,
d. 25,5 cm, š. 11,5 cm
Národní muzeum –
Náprstkovo muzeum,
inv. č. A 21 181;
zakoupeno 2000

Dagdan chest pendant

Turkmenistan, Tekke tribe,
1st half of the 20th century
silver, turquoise, glass,
gilding, chasing, engraving,
stamping
l. 25.5 cm, w. 11.5 cm
National Museum –
Náprstek Museum,
inv. no. A 21 181;
purchased 2000

◀ 31. Náramek *bilezik*

Turkmenistán, kmen Tekke,
druhá polovina 19. – počátek 20. století
stříbro, karneol, zlacení, tepání,
v. 8,5 cm, š. 6,5 cm
Národní muzeum – Náprstkovo muzeum,
inv. č. A 15 318;
zakoupeno 1983

Bilezik bracelet

Turkmenistan, Tekke tribe,
2nd half of the 19th – early 20th century
silver, cornelian, gilding, chasing,
h. 8.5 cm, w. 6.5 cm
National Museum – Náprstek Museum,
inv. no. A 15 318;
purchased 1983

RESUMÉ

The area situated in the heart of Asia, the crossroads of ancient trade routes connecting the Far East with the European West, has been known for centuries as the Silk Road. The region absorbed the many cultural influences and created an environment for the emergence of a rich artistic and craft tradition.

The historical development of Central Asia has always been very dynamic – with many different ethnicities and religions. In the 8th century the area controlled by Turkic tribes came under Arab rule. Islamic culture became one of most important elements in shaping the society and culture. In the 13th century, the Mongols, under the famous Genghis Khan, conquered Central Asia and ensured the temporary stability of the Silk Road. The reign of Timur Lenk or Tamerlane in the 14th century was another important period in the history of Central Asia. Timur had chosen the city of Samarkand in Uzbekistan as the center of his empire. Amir Timur's reign is considered to be a period of great cultural renaissance. After his death, the Uzbeks, a Turkic tribe, came to power. At the end of the 18th century the territory was divided into three separate khanats - Bukhara, Khiva and Kokand. From the mid-19th century, the area was threatened and later occupied by the expanding power of Russia. The formal independence of the Central Asian republics was proclaimed in 1991, after the fall of the former Soviet Union. Current Central Asia forms in five independent states - Uzbekistan, Turkmenistan, Tajikistan, Kyrgyzstan and Kazakhstan. The population of Central Asia is predominantly Turkic, with only the Tajiks being of Iranian origin.

The exhibition "At the Heart of the Silk Road - Arts and Crafts of Central Asia" presents the rich

cultural heritage of the Central Asian area in two its typical forms - the art of the settled (urban) population and the art of nomads.

As we can see in the exhibition, the cultural development of this area shows great continuity to the present day in traditional handcrafts - textile production (the manufacture of fabrics, their decoration and manufacture of carpets), artistic processing of metal items (jewellery, metal vessels, weapons and other items) and pottery production. Together with stunning Islamic architecture and beautiful countryside, they attract many modern travellers to the heart of Asia

The exhibition is a joint project involving the West Bohemian Museum in Pilsen, where the exhibition runs from 10 June to 21st August 2011, the National Museum - Náprstek Museum of Asian, African and American cultures and the National Gallery in Prague.

The exhibition presents several categories of objects, which are produced and decorated to a high artistic level. The objects are divided into several show cases according to their function, place of origin and producers, allowing us to see the differences between the artistic traditions of the settled population and nomads. The art of the settled population is represented by several examples of silver jewellery, metal vessels decorated with ornaments, beautiful embroidery on fabrics, clothes, skull-caps and household textiles, hand woven silk fabrics with *ikat* patterns, printed fabrics, musical instruments and glazed pottery and small clay figurines. The art of nomads is represented by carpets, clothes and solid metal jewellery.

SLOVNÍČEK POJMŮ

- abr** – „oblak“, místní název pro *ikat*
adras – polohedvábný *ikat*
aksakolchona – vymezené místo pro správce bazaru v karavanserájích
aksakoli kasaba – stařešina cechu
arakčín – nezdobená čapka nošená pod zdobenou čapkou s turbanem
asmalyk – ozdobné párové pokrývky na velblouda
balak – kalhoty
basma – 1. druh stehu 2. technika ražení
belbag – šátek používaný jako opasek
bilezik – náramek
bodom – „mandle“, vzor používaný ve výšivce
bolinpuš – vyšívaná pokrývka polštářů
bozor aksakol – správce bazaru
bukau – náhrudní šperk
čajchalta – váček k uchování čajových lístků
čapan – vatovaný plášť s podšívkou
čizma – rytecká technika
čust duppi – čtyřhranná čapka černé barvy s jemnou bílou výšivkou s motivem mandle nebo paprikového lusku
čuval – závěsná taška do jurty
čyrpy – plášť s falešnými, úzkými rukávy nošený přehozený přes hlavu
dojra – tamburína
dombra – strunný hudební nástroj
džiak – ručně tkaná vzorovaná stuha lemující okraje oděvů
džojnamaz – modlitební kobereček vyrobený z bavlněné tkaniny s bohatou výšivkou ve formě *mihrábu*
egme – šperk ve tvaru masivní destičky připevněné na pokrývce hlavy
ensi – kobercový závěs na vstup do jurty
gupba – kupolka ze stříbra zdobící horní část dívčí čapky
chalát – dlouhý plášť
chalifa – mistr, který si pronajímá řemeslnou dílnu
chalka – náušnice
chan atlas – hedvábný *ikat*
churdžin – sedlová taška
ikat – tkanina vyráběná technikou vyvazování vzorů a postupného barvení osnovních nití ještě před tkaním
iroki – druh stehu připomínající drobný křížkový steh
islimi – ornamentální vzor v podobě rostlinného úponku s drobnými lístky
iškor – alkalická glazura
išton – kalhoty
jaktak – letní plášť
jolam – tkaný vzorovaný pás zdobící a zpevňující konstrukci jurty
jurma – řetízkový steh
kalami – malba štětcem
kalampir – „paprikový lusk“, vzor používaný ve výšivce
kamar – široký opasek
kapunuk – úzký kobereček se střapci zdobící horní část vstupu do jurty
kasaba – řemeslný cech
keteni – ručně tkaná hedvábná látka
koynek – šaty košilového typu
kurte – tunika
lozim – kalhoty
mochi tillo – spánkový nebo čelový závěsek
mursak – ženský plášť
nas – šňupací tabák
Navruz – Nový rok
nozi zardan – náhrudní šperk
ojnachalta – váček k uchování zrcátka
parandža – plášť s falešnými, úzkými rukávy nošený přehozený přes hlavu
piltaduzi – technika zdobení čapek, při které rovnoběžným prošíváním látky vznikají malé dutinky vyplněné tenkými ruličkami papíru nebo svazky nití
ruidžo – vyšívané svatební prostěradlo
suzani – dekorativní výšivka větších rozměrů
šogird – učedník v řemeslné dílně
tilla bargak – diadém
tilla koš – diadém
tör – čestné místo v jurtě
tumar – schránka na amulet
ustokor – hlavní mistr a majitel řemeslné dílny
zardevor – vyšívaný pás zdobící horní část stěn
zarduzi gulduzi – zlatá podkládaná výšivka

LITERATURA

- ABDULLAJEV, T. A., FACHRETDINOVA, D. *Pesn' v metale: Narodnoje iskusstvo Uzbekistana*. Taškent, 1986
- BELAŇOVÁ, P. *An "Oxus Treasure" Piece in the Náprstek Museum?*, in: *Annals of the Náprstek Museum No. 29*, Prague: National Museum, 2008, pp. 1–9.
- Zobrazenia spojené s Afrodítou v starovekom šperku Strednej Ázie, in: *Orientalia Antiqua Nova VIII*, Plzeň: Dryada, 2008, s. 45–55.
- Turkmen Jewellery from the Collection of Náprstek Museum*, in: *Annals of the Náprstek Museum No. 30*, Prague: National Museum, 2009, pp. 79–90.
- Turkménsky šperk – príklady zo zbierok (Náprstkovo muzeum v Praze), in: *Acta FF ZČU 1*, Plzeň: FF ZČU, 2009, s. 53–62.
- BELINSKAJA, N. A. *Dekoratívnoje iskusstvo gornogo Tadžikistana*. Dušanbe, 1965
- BERESNEVA, L. *The decorative and applied art of Turkmenia*. Leningrad, 1976
- BOGOSLOVSKAJA, I., LEVTEJEVA, L. *Tjubetjky Uzbekistana XIX – XX vekov*. Taškent, 2006
- ČEPELEVA, V. *Kazachskij narodnyj ornament*. Moskva, 1939
- ČEPELEVECKAJA, G. L. *Suzani Uzbekistana*. Taškent, 1961
- ČVYR, L. A. *Tadžikskie juvelirnye ukrašenija*. Moskva, 1977
- DERVIZ, G. *Sovremennaja keramika narodnych masterov Srednej Azii*. Moskva, 1974
- FACHRETDINOVA, D. *Juvelirnoje iskusstvo Uzbekistana*. Taškent, 1988
- HEJZLAROVÁ, T. Pán a vládce stepi. Kůň v kulturách kočovníků Střední Asie, in: *Lidé a zvířata: soubor pracovní skupiny Člověk a krajina v dějinách*, Praha: Česká orientalistická společnost, 2007, s. 87–111.
- Tradiční kultura turkických kočovníků Střední Asie*, rigorózní práce, Praha: FF UK, 2009
- Středoasijské amuletní schránky a jejich zastoupení ve sbírce Náprstkova muzea*, in: *Studia Ethnologica Pragensia 3*, Praha: FF UK, 2011, s. 109–118.
- Umělecké řemeslo Střední Asie. Nejstarší muzejní sbírky a jejich původci, in: *Orientalia Antiqua Nova XI*, Plzeň: ZČU, 2011
- ISAJEVA-JUNUSOVA, N. *Tadžikskaja vyšivka*. Moskva, 1979
- IVANOV, S. V., ANTIPINA, K. I. *Narodnoje dekorativno-prikladnoje iskusstvo Kirgizov*. Moskva, 1986
- MOROZOVA, A. S. *Narodnoje iskusstvo Uzbekistana*. Taškent, 1979
- RACHIMOV, M. K. *Chudožestvennaja keramika Uzbekistana*. Taškent, 1961
- SUCHAREVA, O. A. *Suzani: sredneazijatskaja dekorativnaja vyšivka*. Moskva, 2006
- SYČEVA, N. S. *Juvelirnye ukrašenija narodov Srednej Azii i Kazachstana XIX – XX vekov*. Moskva, 1984
- TURSUNOV, N. Iz istorii remeslennych cechov Srednej Azii (na materialach tkackich promyslov Chodženta konca XIX – načala XX v.) *Sovetskaja etnografija*, 1972/1, s. 110–118.
- TZAREVA, E. *Rugs and Carpets from Central Asia*. Leningrad, 1984
- VYZGO, T. S. *Muzykal'nye instrumenty Srednej Azii*. Moskva, 1980

SEZNAM EXPONÁTŮ

MĚSTSKÁ KULTURA

ODĚV

- 1. Ženské kalhoty lozim.** Uzbekistán. Počátek 20. století. Hedvábný taft s *ikatovým* vzorem, vrchní část z bavlněné látky, dolní lem z ručně tkané stuhy, d. 90 cm, š. 76 cm. NM – NpM 57 405.
- 2. Závoj na zakrytí obličeje ruband.** Tádžikistán. Druhá polovina 19. století. Bavlna, výšivka hedvábím, háčkováná mřížka, okraj olemován ručně tkanou stuhou, 71 x 56 cm. NM – NpM A 18 379.
- 3. Mužský plášť chalát.** Uzbekistán. Počátek 20. století. Hedvábí, podšívka z hedvábného *ikatu* a bavlněné tkaniny, lem z ručně tkané stuhy, d. 136 cm, š. 87 cm. NM – NpM 21 128.
- 4. Šátek.** Uzbekistán nebo Tádžikistán. Druhá polovina 19. století. Bavlna, nedokončená výšivka neskanou bavlněnou nití, 108 x 108 cm. NM – NpM A 28 998.
- 5. Šátek.** Uzbekistán. Polovina 20. století. Hedvábí s *ikatovým* vzorem, výšivka, 97 x 94 cm. NM – NpM A 21 091.
- 6. Ženský plášť mursak.** Uzbekistán. Konec 19. – počátek 20. století. Hedvábný brokát, podšívka z hedvábného *ikatu*, okraj olemován ručně tkanou stuhou, d. 132 cm. NM – NpM A 18 432.
- 7. Plášť chalát.** Uzbekistán. Počátek 20. století. Hedvábí, podšívka z bavlněné tkaniny, okraj olemován ručně tkanou stuhou, d. 129 cm, š. 56 cm. NM – NpM 22 743.
- 8. Plášť s falešnými rukávy parandža.** Uzbekistán. Počátek 20. století. Hedvábí, bavlněná podšívka, výšivka řetízkovým stehem *jurma*, d. 139 cm, š. 44 cm. NM – NpM 22 744.
- 9. Prošívaný teplý kabát čapan.** Uzbekistán. Polovina 20. století. Hedvábí (*bekasab*), bavlněná podšívka, bavlněná stuha, d. 120 cm. NM – NpM 22 997.
- 10. Šál.** Střední Asie. Polovina 20. století. Hedvábí, *ikatový* vzor, 464 x 280 cm. NM – NpM A 15 471.

ČAPKY

- 11. Čapka duppi.** Uzbekistán, Taškent. 20. léta 20. století. Samet, plátěná podšívka, výšivka řetízkovým stehem *jurma*, v. 12 cm, průměr 21 cm. NM – NpM 22 748.
- 12. Čapka duppi.** Uzbekistán, Buchara. Polovina 20. století. Samet, podšívka z bavlněné tkaniny, stříbrná a zlatá podkládaná výšivka *zarduzi gulduzi*, aplikace z hedvábí a sametu, 15 x 15 cm. NM – NpM A 21 080
- 13. Čapka duppi.** Uzbekistán. Druhá polovina 19. století. Hedvábí, podšívka z bavlněné tkaniny, ručně tkaná stuha na lemu, výšivka stehem *basma*, 15,5 x 15,5 cm. NM – NpM 21 313.

LIST OF EXHIBITS

URBAN CULTURE

CLOTHES

- 1. Lozim women's trousers.** Uzbekistan. Early 20th century. Silk taffeta with *ikat* pattern, the upper part made of cotton, the hem of handloomed ribbon, l. 90 cm, w. 76 cm. NM – NpM 57 405.
- 2. Ruband women's veil.** Tajikistan. 2nd half of the 19th century. Cotton, silk embroidery, crochet mesh grid, the hem of handloomed ribbon, 71 x 56 cm. NM – NpM A 18 379.
- 3. Khalat men's overcoat.** Uzbekistan. Early 20th century. Silk, cotton and silk *ikat* lining, the hem of handloomed ribbon, l. 136 cm, w. 87 cm. NM – NpM 21 128.
- 4. Scarf.** Uzbekistan or Tajikistan. 2nd half of the 19th century. Cotton, unfinished cotton embroidery, 108 x 108 cm. NM – NpM A 28 998.
- 5. Scarf.** Uzbekistan. Middle of 20th century. Silk with *ikat* pattern, embroidery, 97 x 94 cm. NM – NpM A 21 091.
- 6. Mursak women's over-coat.** Uzbekistan. Late 19th – early 20th century. Silk brocade, silk-*ikat* lining, handloomed ribbon on the hem, l. 132 cm. NM – NpM A 18 432.
- 7. Khalat over-coat.** Uzbekistan. Early 20th century. Silk, cotton lining, handloomed ribbon on the hem, l. 129 cm, w. 56 cm. NM – NpM 22 743.
- 8. Paranja coat with false sleeves.** Uzbekistan. Early 20th century. Silk, cotton lining, chain-stitch embroidery (Uzbek *jurma* stitch), l. 139 cm, w. 44 cm. NM – NpM 22 744.
- 9. Quilted chapan over-coat.** Uzbekistan. Middle of the 20th century. Silk (*bekasab*), cotton lining, cotton ribbon on the hem, l. 120 cm. NM – NpM 22 997.
- 10. Scarf.** Central Asia. Middle of the 20th century. Silk with *ikat*-pattern, 464 x 280 cm. NM – NpM A 15 471.

SKULL-CAPS

- 11. Duppi skull cap.** Uzbekistan, Tashkent. 1920s. Velvet, canvas lining, chain-stitch embroidery (Uzbek *jurma* stitch), h. 12 cm, diam. 21 cm. NM – NpM 22 748.
- 12. Duppi skull cap.** Uzbekistan. Middle of the 20th century. Velvet, cotton lining, silver- and gold-underlaid embroidery (Uzbek *zarduzi gulduzi*), silk and velvet appliqué, 15 x 15 cm. NM – NpM A 21 080
- 13. Duppi skull cap.** Uzbekistan. 2nd half of the 19th century. Silk, cotton lining, handloomed ribbon on the hem, *basma*-stitch embroidery, 15.5 x 15.5 cm. NM – NpM 21 313.

14. Čapka duppi. Uzbekistán, Buchara. Druhá polovina 19. století. Prošívaná bavlněná tkanina, ručně tkaná stuha na lemu, výšivka hedvábím, technika *piltaduzi*, v. 15,5 cm. NM – NpM A 18 384.

15. Čapka duppi. Uzbekistán, Buchara. Druhá polovina 19. století. Prošívaná bavlněná tkanina, ručně tkaná stuha na lemu, výšivka hedvábím, technika *piltaduzi*, v. 16 cm. NM – NpM A 18 381.

16. Čapka duppi. Uzbekistán, Buchara. Druhá polovina 19. století. Hedvábný taft, bavlněná podšívka, ručně tkaná stuha na lemu, výšivka hedvábím stehem *basma*, v. 16 cm. NM – NpM A 18 380.

17. Čapka duppi. Uzbekistán, Taškent. Počátek 20. století. Bavlna, ručně tkaná stuha na lemu, výšivka bavlněnou přízí stehem *basma*, technika *piltaduzi*, v. 15,7 cm. NM – NpM A 15 350.

18. Čapka duppi. Uzbekistán, Samarkand. Počátek 20. století. Prošívaná bavlněná tkanina, výšivka bavlněnou přízí, technika *piltaduzi*, v. 15,7 cm. NM – NpM A 15 324.

19. Čapka duppi. Uzbekistán, Buchara. Počátek 20. století. Prošívaná bavlna, ručně tkaná stuha na lemu, výšivka bavlněnou přízí, technika *piltaduzi*, v. 17,5 cm, průměr 19 cm. NM – NpM 47 069.

20. Čapka telpak – beranice. Turkmenistán nebo západní Uzbekistán. Počátek 20. století. Kožešina, podšívka z bavlněné tkaniny, průměr 34 cm. NM – NpM A 15 492.

21. Čapka duppi. Uzbekistán, Buchara. Polovina 20. století. Samet, plátěná podšívka, aplikace plíšků a drátků, 13 x 13 cm. NM – NpM A 28 789.

22. Čapka duppi. Uzbekistán, Buchara. Počátek 20. století. Hedvábí, plátěná podšívka, zlatá podkládaná výšivka *zarduzi gulduzi*, ručně tkaná stuha na lemu, v. 6 cm, průměr 17,5 cm. NM – NpM 40 404.

23. Čapka duppi. Uzbekistán, Fergana. Polovina 20. století. Bavlna, samet, výšivka hedvábím a bavlněnou přízí stehem *iroki*, 15,5 x 15,5 cm. NM – NpM A 21 077.

OBUV, PONOŽKY, OPASKY

24. Ženské střevíce. Uzbekistán. Druhá polovina 19. století. Kůže, výzdoba výšivkou a potisky, d. 23,5 cm. NM – NpM 89 ab.

25. Ženské střevíce. Uzbekistán. Druhá polovina 19. století. Kůže, po obvodu kovové pásky, část boty podšitá bavlněnou tkaninou, d. 25 cm. NM – NpM 95 ab.

26. Mužské boty. Uzbekistán. Druhá polovina 19. století. Kůže, podpatek s podkůvkou, v. 59 cm, d. 22 cm. NM – NpM 46 022.

27. Ponožka. Uzbekistán. Polovina 20. století. Vlna, pleteno, d. 37 cm. NM – NpM 29 961.

14. Duppi skull cap. Uzbekistan, Bukhara. 2nd half of the 19th century. Quilted cotton, cotton lining, handloomed ribbon on the hem, silk embroidery, *piltaduzi* handwork, h. 15.5 cm. NM – NpM A 18 384.

15. Duppi skull cap. Uzbekistan, Bukhara. 2nd half of the 19th century. Quilted cotton, cotton lining, handloomed ribbon on the hem, silk embroidery, *piltaduzi* handwork, h. 16 cm. NM – NpM A 18 381.

16. Duppi skull cap. Uzbekistan, Bukhara. 2nd half of the 19th century. Silk taffeta, cotton lining, handloomed ribbon on the hem, *basma*-stitch silk embroidery, h. 16 cm. NM – NpM A 18 380.

17. Duppi skull cap. Uzbekistan, Tashkent. Early 20th century. Cotton, handloomed ribbon on the hem, *basma*-stitch cotton embroidery, *piltaduzi* handwork, h. 15.7 cm. NM – NpM A 15 350.

18. Duppi skull cap. Uzbekistan, Samarkand. Early 20th century. Quilted cotton, cotton embroidery, *piltaduzi* handwork, h. 15.7 cm. NM – NpM A 15 324.

19. Duppi skull cap. Uzbekistan, Bukhara. Early 20th century. Quilted cotton, cotton embroidery, handloomed ribbon on the hem, *piltaduzi* handwork, h. 17.5 cm, diam. 19 cm. NM – NpM 47 069.

20. Telpak fur cap. Turkmenistan or western Uzbekistan. Early 20th century. Fur, cotton lining, diam. 34 cm. NM – NpM A 15 492.

21. Duppi skull cap. Uzbekistan, Bukhara. Middle of the 20th century. Velvet, canvas lining, lames and wire appliques, 13 x 13 cm. NM – NpM A 28 789.

22. Duppi skull cap. Uzbekistan, Bukhara. Early 20th century. Silk, canvas lining, gold-underlaid *zarduzi gulduzi* embroidery, handloomed ribbon on the hem, h. 6 cm, diam. 17.5 cm. NM – NpM 40 404.

23. Duppi skull cap. Uzbekistan, Ferghana. Middle of the 20th century. Cotton, velvet, silk and cotton embroidery, Uzbek *iroqi* stitch, 15.5 x 15.5 cm. NM – NpM A 21 077.

SHOES, SOCKS, BELTS

24. Women's shoes. Uzbekistan. 2nd half of the 19th century. Leather, embellished with embroidery and prints, l. 23.5 cm. NM – NpM 89 ab.

25. Women's shoes. Uzbekistan. 2nd half of the 19th century. Leather, partially lined with cotton, trimmed with metal straps, l. 25 cm. NM – NpM 95 ab.

26. Men's shoes. Uzbekistan. 2nd half of the 19th century. Leather, heel, with heel tip, h. 59 cm, l. 22 cm. NM – NpM 46 022.

27. Sock. Uzbekistan. Middle of the 20th century. Knitted wool, l. 37 cm. NM – NpM 29 961.

28. Ponožky – pár. Tádžikistán, Pamír. Polovina 20. století. Vlna, pleteno, d. 57,5 cm. NM – NpM A 15 470.

29. Opasková spona. Uzbekistán, Buchara. Konec 19. – počátek 20. století. Stříbro, karneolonyx, tyrkys, inkrustace, v. 9,2 cm, š. 18 cm. NM – NpM A 15 429 ab.

30. Opasková spona. Uzbekistán, Buchara. Konec 19. – počátek 20. století. Stříbro, tyrkys, sklo, tepání, v. 8,2 cm, š. 17,3 cm. NM – NpM A 15 430 ab.

31. Opasková spona. Uzbekistán, Buchara. Konec 19. – počátek 20. století. Stříbro, tyrkys, inkrustace, 10 x 5,2 cm. NM – NpM A 19 588.

32. Opasková spona. Uzbekistán, Buchara. Konec 19. – počátek 20. století. Stříbro, mosaz, tyrkys, zlacení, tepání, inkrustace, průměr 9 cm. NM – NpM A 19 589.

VÁČKY, TABATĚRKY

33. Váček na peníze. Uzbekistán, Taškent. Druhá polovina 19. století. Plátno, výšivka hedvábím, ouško z ručně tkané stuhly, v. 11 cm, š. 16 cm. NM – NpM 142.

34. Taštička. Střední Asie. Počátek 20. století. Sukno, výšivka hedvábím, 19,5 x 20,5 cm. NM – NpM A 19 649.

35. Váček na peníze. Uzbekistán. Počátek 20. století. Hedvábí, výšivka hedvábím, ouško z ručně tkané stuhly, 17,8 x 11 cm. NM – NpM A 21 103.

36. Váček na peníze. Uzbekistán, Taškent. Druhá polovina 19. století. Plátno, výšivka hedvábím, ouško z ručně tkané stuhly, v. 10 cm, š. 15 cm. NM – NpM 143.

37. Váček na peníze. Uzbekistán. Počátek 20. století. Plátno, výšivka hedvábím, ouško z ručně tkané stuhly, 15 x 10,5 cm. NM – NpM A 21 104.

38. Peněženka. Uzbekistán, Buchara. Konec 19. – počátek 20. století. Kůže, kovové objímky a drátky, průměr 12 cm. NM – NpM 40 412.

39. Váček a pouzdro na hřebínek. Uzbekistán. Počátek 20. století. Lesklá kůže, výšivka, d. 14 cm. NM – NpM 144 ab.

40. Tabatěrka naskavak. Uzbekistán, Buchara. Počátek 20. století. Tykev, bavlna, ryto, v. 11 cm. NM – NpM 40 411.

41. Tabatěrka naskadu. Tádžikistán. Druhá polovina 20. století. Tykev, kůže, tónování, v. 8,3 cm. NM – NpM A 2 894.

42. Tabatěrka naskadu. Tádžikistán. Polovina 20. století. Tykev, tónování, v. 11 cm. NM – NpM A 21 125.

43. Tabatěrka naskadu. Tádžikistán. Polovina 20. století. Tykev, kůže, tónování, v. 12 cm. NM – NpM A 21 126.

44. Tabatěrka naskadu. Tádžikistán. Polovina 20. století. Tykev, kůže, tónování, v. 7 cm. NM – NpM A 21 127.

28. Socks – pair. Tajikistan, Pamir. Middle of the 20th century. Knitted wool, l. 57.5 cm. NM – NpM A 15 470.

29. Buckle. Uzbekistan, Bukhara. Late 19th – early 20th century. Silver, cornelian, onyx, turquoise, h. 9.2 cm, w. 18 cm. NM – NpM A 15 429 ab.

30. Buckle. Uzbekistan, Bukhara. Late 19th – early 20th century. Silver, turquoise, glass, embossing, h. 8.2 cm, w. 17.3 cm. NM – NpM A 15 430 ab.

31. Buckle. Uzbekistan, Bukhara. Late 19th – early 20th century. Silver, turquoise inserts, 10 x 5.2 cm. NM – NpM A 19 588.

32. Buckle. Uzbekistan, Bukhara. Late 19th – early 20th century. Silver, brass, turquoise inserts, gilding, embossing, diam. 9 cm. NM – NpM A 19 589.

BAGS, SNUFF BOXES

33. Moneybag. Uzbekistan, Tashkent. 2nd half of the 19th century. Canvas, silk embroidery, handle of handloomed ribbon, h. 11 cm, w. 16 cm. NM – NpM 142.

34. Bag. Central Asia. Early 20th century. Woollen stuff, silk embroidery, 19.5 x 20.5 cm. NM – NpM A 19 649.

35. Moneybag. Uzbekistan. Early 20th century. Silk, silk embroidery, handle of handloomed ribbon, 17.8 x 11 cm. NM – NpM A 21 103.

36. Moneybag. Uzbekistan, Tashkent. 2nd half of the 19th century. Cotton, silk embroidery, handle of handloomed ribbon, h. 10 cm, w. 15 cm. NM – NpM 143.

37. Moneybag. Uzbekistan. Early 20th century. Cotton, silk embroidery, handle of handloomed ribbon, 15 x 10.5 cm. NM – NpM A 21 104.

38. Purse. Uzbekistan, Bukhara. Late 19th - early of 20th century. Leather, metal ring- and wire-embellishment, diam. 12 cm. NM – NpM 40 412.

39. Bag and comb-box. Uzbekistan. Early 20th century. Glossy leather, embroidery, l. 14 cm. NM – NpM 144 ab.

40. Naskavak snuff box. Uzbekistan, Bukhara. Early 20th century. Gourd, cotton, engraving, h. 11 cm. NM – NpM 40 411.

41. Naskadu snuff box. Tajikistan. 2nd half of the 20th century. Gourd, leather, toning, h. 8.3 cm. NM – NpM A 2 894.

42. Naskadu snuff box. Tajikistan. Middle of the 20th century. Gourd, toning, h. 11 cm. NM – NpM A 21 125.

43. Naskadu snuff box. Tajikistan. Middle of 20th century. Gourd, leather, toning, h. 12 cm. NM – NpM A 21 126.

44. Naskadu snuff box. Tajikistan. Middle of the 20th century. Gourd, leather, toning, h. 7 cm. NM – NpM A 21 127.

ŠPERK

45. Ozdoba čapky *takja tuzi* nebo *kubbali duppi*. Uzbekistán. Počátek 20. století. Stříbro, tyrkys, broušené sklo, email, tepání, filigrán, průměr 11,8 cm. NM – NpM A 18 427.

46. Ozdoba čapky *takja tuzi* nebo *kubbali duppi*. Uzbekistán. Počátek 20. století. Stříbro, sklo, korálky, email, tepání, filigrán, průměr 14 cm. NM – NpM A 18 426.

47. Diadém *tilla bargak*. Uzbekistán, Samarkand. Konec 19. – počátek 20. století. Stříbro, tyrkys, zlacení, ražený dekor, v. 4,8 cm, d. 48 cm. NM – NpM 40 410.

48. Čelový nebo spánkový závěsek *mochi tillo*. Uzbekistán, Samarkand. Konec 19. – počátek 20. století. Stříbro, skleněné korálky, korál, filigrán, d. 15,5 cm, š. 8 cm. NM – NpM 40 408.

49. Náhrdelník. Uzbekistán. První polovina 20. století. Stříbro, korál, průměr 17 cm. NM – NpM A 21 131.

50. Flakónek. Uzbekistán, Samarkand. Počátek 20. století. Stříbro, mosaz, tyrkys, černění, rytý dekor, v. 8,5 cm. NM – NpM 40 405.

51. Schránka na amulety *tumar*. Uzbekistán, Taškent. Konec 19. – počátek 20. století. Stříbro, tyrkys, korál, ražený dekor, 12 x 8,2 cm. NM – NpM A 18 434.

52. Schránka na amulety *tumar*. Uzbekistán, Taškent. Konec 19. – počátek 20. století. Stříbro, tyrkys, korál, zlacení, ražený dekor, 2,5 x 5,3 cm. NM – NpM A 18 440.

53. Schránka na amulety *tumar*. Uzbekistán, Taškent. Konec 19. – počátek 20. století. Stříbro, korál, email, ražený dekor, 7,2 x 1,2 cm. NM – NpM A 18 439.

54. - 55. Náušnice – pár *chalka*. Uzbekistán, Samarkand. Konec 19. – počátek 20. století. Stříbro, korál, skleněné korálky, filigrán, d. 10 cm. NM – NpM 21 229, 21 230.

56. Náušnice – pár *kozik isirga*. Uzbekistán nebo Tádžikistán. Konec 19. století. Kovový drátek, skleněné korálky, d. 4,7 cm. NM – NpM 43 814.

57. Náušnice – pár *chalka*. Uzbekistán, Buchara. První polovina 20. století. Stříbro, korálky, filigrán, slabé zlacení, d. 11,2 cm. NM – NpM A 18 437.

58. Spánkové závěsky (mandlovitý označovan jako *gadžak*). Uzbekistán. Druhá polovina 20. století. Mosaz, sklo, skleněné korálky, umělá hmota, 4,5 x 4,5 cm, 7 x 3 cm, 3,3 x 1,5 cm. NM – NpM A 28 934/1-3.

59. Náušnice – pár *chalka*. Uzbekistán, Buchara. Konec 19. století – počátek 20. století. Stříbro, korál, perličky, filigrán, zlacení, d. 6, 8 cm, š. 2,3 cm. NM – NpM A 15 424.

60. Náramky – pár s výzdobou *donador* (zrní). Uzbekistán, Samarkand. Konec 19. – počátek 20. století. Stříbro, skelná pasta, ražený dekor, v. 2,3 cm, průměr 6 cm. Soukromá sbírka.

JEWELLERY

45. Sewn-on cap ornament known as *takya tuzi* or *kubbali duppi*. Uzbekistan. Early 20th century. Silver, turquoise, ground glass, enamel, chasing, filigree, diam. 11.8 cm. NM – NpM A 18 427.

46. Sewn-on cap ornament known as *takya tuzi* or *kubbali duppi*. Uzbekistan. Early 20th century. Silver, beads, glass, enamel, chasing, filigree, diam. 14 cm. NM – NpM A 18 426.

47. *Tilla bargak* head diadem. Uzbekistan, Samarkand. Late 19th - early 20th century. Silver, turquoise, gilding, stamping, h. 4.8 cm, l. 48 cm. NM – NpM 40 410.

48. *Mokhi tillo* forehead or temple pendant. Uzbekistan, Samarkand. Late 19th – early of 20th century. Silver, glass beads, red coral, filigree, l. 15.5 cm, w. 8 cm. NM – NpM 40 408.

49. Necklace. Uzbekistan. 1st half of the 20th century. Silver, red coral, diam. 17 cm. NM – NpM A 21 131.

50. Flacon. Uzbekistan, Samarkand. Early 20th century. Silver, brass, turquoise, blackened, engraving, h. 8.5 cm. NM – NpM 40 405.

51. *Tumar* amulet case. Uzbekistan, Tashkent. Late 19th – early 20th century. Silver, turquoise, red coral, stamping, 12 x 8.2 cm. NM – NpM A 18 434.

52. *Tumar* amulet case. Uzbekistan, Tashkent. Late 19th - early 20th century. Silver, turquoise, red coral, gilding, stamping, 2.5 x 5.3 cm. NM – NpM A 18 440.

53. *Tumar* amulet case. Uzbekistan, Tashkent. Late 19th - early 20th century. Silver, turquoise, red coral, enamel, stamping, 7.2 x 1.2 cm. NM – NpM A 18 439.

54 – 55. *Khalka* earrings. Uzbekistan, Samarkand. Late 19th – early 20th century. Silver, glass beads, red coral, filigree, l. 10 cm. NM – NpM 21 229, 21 230.

56. Pair of *kozik isirga* earrings. Uzbekistan or Tajikistan. Late 19th century. Metal wire, glass beads, l. 4.7 cm. NM – NpM 43 814.

57. *Khalka* earrings. Uzbekistan, Bukhara. 1st half of the 20th century. Silver, beads, filigree, slightly gilded, l. 11.2 cm. NM – NpM A 18 437.

58. Temple pendants (*gadjak* – almond-shaped). Uzbekistan. 2nd half of the 20th century. Brass, glass, glass beads, plastic, 4.5 x 4.5 cm, 7 x 3 cm, 3.3 x 1.5 cm. NM – NpM A 28 934/1-3.

59. *Khalka* earrings. Uzbekistan, Bukhara. Late 19th - early 20th century. Silver, red coral, pearls, filigree, gilding, l. 6.8 cm, w. 2.3 cm. NM – NpM A 15 424.

60. Bracelets (*donador* – „grain“ embellishment). Uzbekistan, Samarkand. Late 19th – early 20th century. Silver, glass paste, stamping, h. 2.3 cm, diam. 6 cm. Private collection.

61. Náramky – pár. Uzbekistán, Buchara. Konec 19. – počátek 20. století. Stříbro, filigrán, prolamování, v. 2,4 cm, průměr 5,8 cm. Soukromá sbírka.

62. Náušnice – pár *chalka-i-beš-ajak*. Uzbekistán, Samarkand. Počátek 20. století. Stříbro, korál, skelná pasta, filigrán, d. 10,5 cm, š. 3,7 cm. Soukromá sbírka.

63. Náušnice – pár *chalka-i-beš-ajak*. Uzbekistán, Samarkand. První polovina 20. století. Stříbro, korál, skelná pasta, filigrán, d. 8 cm. Soukromá sbírka.

64. Mužský závěsek na krk. Uzbekistán, Taškent. Počátek 20. století. Stříbro, tyrkys, průsvitné sklo, plod rostliny, d. 5,5 cm. NM – NpM A 18 438.

65. Prsten. Uzbekistán, Buchara. Počátek 20. století. Stříbro, lapis lazuli, rytý dekor, průměr 3 cm. NM – NpM A 18 435.

66. Náušnice – pár *kozik isirga*. Uzbekistán, Samarkand. Počátek 20. století. Stříbro, korál, filigrán, d. 3,9 cm. NM – NpM 43 816.

67. Flakónek s řetízkem. Uzbekistán, Samarkand. Počátek 20. století. Mosaz, korek, rytý dekor, v. 3,8 cm. NM – NpM 40 414.

KOVOVÉ TEPANÉ NÁDOBY

68. Konvice na čaj *čoidiš*. Uzbekistán, Buchara. 19. století. Mosaz, původně pocínovaná, tepaný plech, rytá výzdoba, v. 28,5 cm. NM – NpM 57 417.

69. Konvice na čaj *čoidiš*. Uzbekistán, Buchara. 19. století. Mosaz, původně pocínovaná, tepaný plech, rytá výzdoba, v. 35,5 cm. NM – NpM A 9 918.

70. Konvice na čaj *čoidiš*. Uzbekistán, Buchara. Počátek 19. století. Pocínovaná mosaz, tepaný plech, rytá výzdoba, v. 35,6 cm. NM – NpM A 11 375.

71. Kotlík *satil*. Uzbekistán, Buchara. První polovina 19. století. Mosaz, cín, měď, rytá výzdoba tauzovaná stříbrem, v. 11,5 cm, průměr 22,5 cm. NM – NpM A 11 376.

72. Konvice na vodu *oftoba*. Uzbekistán, Buchara. První polovina 19. století. Pocínovaná měď, tepaný plech, rytá výzdoba, černění, v. 42 cm. NM – NpM A 11 412.

73. Konvice na vodu *oftoba*. Uzbekistán. Vyrobená roku 1920. Pocínovaná měď, tepaný plech, rytá výzdoba, černění, v. 39,5 cm. NM – NpM A 11 413.

74. Korpus vodní dýmky *čilim*. Uzbekistán, Buchara. Druhá polovina 19. století. Tykev, mosaz, cín nebo stříbro, tyrkys, tepaný plech, rytá výzdoba, v. 29,5 cm. NM – NpM A 12 974.

75. Nádobna na drobnosti *galadon*. Uzbekistán, Buchara. Druhá polovina 19. století. Pocínovaná měď, tepaný plech, rytá výzdoba, černění, v. 11,5 cm, průměr 20,3 cm. NM – NpM A 19 581.

61. Bracelets – pair. Uzbekistan, Bukhara. Late 19th – early 20th century. Silver, filigree, open work, h. 2.4 cm, diam. 5.8 cm. Private collection.

62. Pair of earrings-*khalka-i-besh-ajak*. Uzbekistan, Samarkand. Early 20th century. Silver, red coral, glass paste, filigree, l. 10.5 cm, w. 3.7 cm. Private collection.

63. Pair of earrings-*khalka-i-besh-ajak*. Uzbekistan, Samarkand. 1st half of the 20th century. Silver, red coral, glass paste, filigree, l. 8 cm. Private collection.

64. Men's neck pendant. Uzbekistan, Tashkent. Early 20th century. Silver, turquoise, translucent glass, berry, l. 5.5 cm. NM – NpM A 18 438.

65. Ring. Uzbekistan, Bukhara. Early 20th century. Silver, lapis lazuli, engraving, diam. 3 cm. NM – NpM A 18 435.

66. *Kozik isirga* earrings. Uzbekistan, Samarkand. Early 20th century. Silver, red coral, filigree, l. 3.9 cm. NM – NpM 43 816.

67. Flacon with chain. Uzbekistan, Samarkand. Early 20th century. Brass, cork, engraving, h. 3.8 cm. NM – NpM 40 414.

METAL VESSELS

68. *Choidish* teapot. Uzbekistan, Bukhara. 19th century. Brass, originally tinned, chasing, engraving, h. 28.5 cm. NM – NpM 57 417.

69. *Choidish* teapot. Uzbekistan, Bukhara. 19th century. Brass, originally tinned, chasing, engraving, h. 35.5 cm. NM – NpM A 9 918.

70. *Choidish* teapot. Uzbekistan, Bukhara. Early 19th century. Tinned brass, chasing, engraving, h. 35.6 cm. NM – NpM A 11 375.

71. *Satil* bucket. Uzbekistan, Bukhara. 1st half of the 19th century. Brass, tin, copper, engraving, inlaid with silver, h. 11.5 cm, diam. 22.5 cm. NM – NpM A 11 376.

72. *Oftoba* water vessel. Uzbekistan, Bukhara. 1st half of the 19th century. Tinned copper, chasing, engraving, niello, h. 42 cm. NM – NpM A 11 412.

73. *Oftoba* water vessel. Uzbekistan. Made in 1920. Tinned copper, chasing, engraving, niello, h. 39.5 cm. NM – NpM A 11 413.

74. Body of *čilim* water pipe. Uzbekistan, Bukhara. 2nd half of the 19th century. Gourd, brass, tin or silver, turquoise, chasing, engraving, h. 29.5 cm. NM – NpM A 12 974.

75. *Galadon* trinket case. Uzbekistan, Bukhara. 2nd half of the 19th century. Tinned copper, chasing, engraving, niello, h. 11.5 cm, diam. 20.3 cm. NM – NpM A 19 581.

76. Konvice na čaj čoidiš. Uzbekistán, Buchara. 1868–1870. Mosaz, tepaný plech, rytá výzdoba, prolamování. Signatura Abū Sanā (?), v. 36,5 cm. ZČM UMP 4856

KERAMIKA

77. Figurka psíka – píšťalka chuřtak.

Uzbekistán, Uba. Polovina 20. století. Pálená hlína, malováno, v. 15,5 cm, š. 17 cm. NM – NpM A 13 006.

78. Figurka koníka – píšťalka chuřtak.

Uzbekistán, Uba. Polovina 20. století. Pálená hlína, malováno, v. 17 cm, š. 16 cm. NM – NpM A 13 007.

79. Figurka draka – píšťalka chuřtak.

Tádžikistán. Polovina 20. století. Pálená hlína, malováno, v. 16 cm, š. 12 cm. NM – NpM A 13 008.

80. Figurka dvojhlavého psíka – píšťalka chuřtak.

Uzbekistán, Uba. Polovina 20. století. Pálená hlína, malováno, v. 15 cm, š. 16 cm. NM – NpM A 13 009.

81. Nádobna na mléčné výrobky čorguš.

Tádžikistán, Kanibadam. Polovina 20. století. Glazovaná hrncina, malováno, glazura *iřkor*, v. 21,5 cm, průměr 19,7 cm. NM – NpM A 13 014 ab.

82. Mísa na plov badija. Uzbekistán. Polovina 20. století. Glazovaná hrncina, malováno, glazura *iřkor*, v. 14 cm, průměr 27 cm. NM – NpM A 13 021.

83. Mísa na plov badija. Uzbekistán. Polovina 20. století. Glazovaná hrncina, malováno, glazura *iřkor*, průměr 31 cm. NM – NpM A 13 023.

84. Talíř lagan. Uzbekistán. Polovina 20. století. Glazovaná hrncina, malováno, glazura *iřkor*, průměr 40,7 cm. NM – NpM A 13 025.

85. Talíř lagan. Uzbekistán. Polovina 20. století. Glazovaná hrncina, malováno, glazura *iřkor*, průměr 39,5 cm. NM – NpM A 13 027.

86. Mistička na tekuté pokrmy kosa. Střední Asie. Druhá polovina 20. století. Glazovaná hrncina, malováno, rytá výzdoba, olovnatá glazura, průměr 13,6 cm. NM – NpM A 21 110.

87. Mistička na čaj piala. Uzbekistán, Taškent. Druhá polovina 20. století. Glazovaná hrncina, malováno, olovnatá glazura, průměr 10 cm. NM – NpM A 21 111.

88. – 93. Figurky. Uzbekistán. 90. léta 20. století. Terakota, rytá a ražená výzdoba, v. 6,5 cm, v. 6,8 cm, v. 4,2 cm, v. 6 cm, v. 4,2 cm, v. 5 cm. NM – NpM A 30 064, A 30 065, A 30 066, A 30 067, A 30 068, A 30 069.

HUDEBNÍ NÁSTROJE

94. Bubínek nagora. Uzbekistán, Taškent. Konec 19. století. Pálená hlína, kůže, v. 20 cm. NM – NpM 13 064.

95. Tamburína dojra. Uzbekistán, Taškent. Konec 19. století. Dřevo, kůže, mosaz, kost, intarzie, průměr 44 cm. NM – NpM 21 161.

96. Strunný hudební nástroj dombra. Kazachstán. Druhá pol. 20. století. Dřevo, intarzie, d. 92 cm. NM – NpM 57 402.

76. Choidish teapot. Uzbekistan, Bukhara. 1868 – 1870. Brass, chasing, engraving, open work. Signature Abū Sanā (?), v. 36.5 cm. WBM UMP 4856

CERAMICS

77. Khushtak whistle. Uzbekistan, Uba. Middle of the 20th century. Clay, painting, h. 15.5 cm, w. 17 cm. NM – NpM A 13 006.

78. Khushtak whistle. Uzbekistan, Uba. Middle of the 20th century. Clay, painting, h. 17 cm, w. 16 cm. NM – NpM A 13 007.

79. Khushtak whistle. Tajikistan. Middle of the 20th century. Clay, painting, h. 16 cm, w. 12 cm. NM – NpM A 13 008.

80. Khushtak whistle. Uzbekistan, Uba. Middle of the 20th century. Clay, painting, h. 15 cm, w. 16 cm. NM – NpM A 13 009.

81. Vessel for milk products – chorgush.

Tajikistan, Kanibadam. Middle of the 20th century. Glazed earthenware, painting, *iřkor* alkaline glaze, h. 21.5 cm, diam. 19.7 cm. NM – NpM A 13 014 ab.

82. Badiya dish. Uzbekistan. Middle of the 20th century. Glazed earthenware, painting, *iřkor* alkaline glaze, h. 14 cm, diam. 27 cm. NM – NpM A 13 021.

83. Badiya dish. Uzbekistan. Middle of the 20th century. Glazed earthenware, painting, *iřkor* alkaline glaze, diam. 31 cm. NM – NpM A 13 023.

84. Lagan dish. Uzbekistan. Middle of the 20th century. Glazed earthenware, painting, *iřkor* alkaline glaze, diam. 40.7 cm. NM – NpM A 13 025.

85. Lagan dish. Uzbekistan. Middle of the 20th century. Glazed earthenware, painting, *iřkor* alkaline glaze, diam. 39.5 cm. NM – NpM A 13 027.

86. Kosa bowl. Central Asia. 2nd half of the 20th century. Glazed earthenware, painting, engraving, leaden glaze, diam. 13.6 cm. NM – NpM A 21 110.

87. Piala bowl. Uzbekistan, Tashkent. 2nd half of the 20th century. Glazed earthenware, painting, leaden glaze, diam. 10 cm. NM – NpM A 21 111.

88. – 93. Small figures. Uzbekistan. 1990s. Terracotta, engraving, stamping, h. 6.5 cm, h. 6.8 cm, h. 4.2 cm, h. 6 cm, h. 4.2 cm, h. 5 cm. NM – NpM A 30 064, A 30 065, A 30 066, A 30 067, A 30 068, A 30 069.

MUSICAL INSTRUMENTS

94. Nagora drum. Uzbekistan, Tashkent. Late 19th century. Clay, leather, h. 20 cm. NM – NpM 13 064.

95. Doyra tambourine. Uzbekistan, Tashkent. Late 19th century. Wood, leather, brass, inlay, diam. 44 cm. NM – NpM 21 161.

96. Stringed musical instrument – dombra. Kazakhstan. 2nd half of the 20th century. Wood, inlay, l. 92 cm. NM – NpM 57 402.

97. Strunný hudební nástroj tanbur.

Uzbekistán, Taškent. Druhá polovina 20. století. Dřevo, perleť, intarzie, d. 108 cm. NM – NpM A 7 611.

98. Strunný hudební nástroj dutar.

Uzbekistán, Taškent. Druhá polovina 20. století. Dřevo, d. 113,5 cm. NM – NpM A 7 612.

99. Píšťalky kořnaj. Uzbekistán, Taškent. Druhá polovina 20. století. Rákos, d. 24 cm. NM – NpM A 7 640.

SUZANI, IKAT, POTISK TKANIN

100. Modlitební kobereček džojnamaz.

Uzbekistán, Buchara. Konec 19. století. Výšivka hedvábím na bavlněném plátně, typ stehu *basma*, 113 x 60 cm. NM – NpM 57 364.

101. Závěs na horní část stěny zardevor.

Uzbekistán. Polovina 20. století. Výšivka hedvábím na bavlněném plátně, typ stehu *basma*, 191 x 48 cm. NM – NpM 46 546.

102. Závěs na stěnu nimsuzani. Uzbekistán, Taškent. Počátek 20. století. Výšivka hedvábím na bavlněném plátně, typ stehu *basma*, 230 x 116 cm. NM – NpM A 19 610.

103. Tkanina s ikatovým vzorem. Uzbekistán. Polovina 20. století. Hedvábí, 249 x 87 cm. NM – NpM A 21 098.

104. Tkanina s ikatovým vzorem. Uzbekistán. První polovina 20. století. Hedvábí, 118 x 202 cm. NM – NpM A 27 131.

105. Potištěná tkanina. Uzbekistán. Polovina 20. století. Hrubší bavlna, potisky dřevěnými razidly, 150 x 150 cm. Soukromá sbírka.

106. Pokrývka polštářů bolinpuř. Uzbekistán, Buchara. Počátek 20. století. Výšivka hedvábím na bavlněném plátně, 155 x 116 cm. NG Vu 2945.

107. Svatební prostěradlo ruidžo. Uzbekistán, Šachrisabz. Kolem roku 1900. Hedvábí a výšivka hedvábím na bavlněném plátně, 232 x 144 cm. NG Vu 601.

108. Závěs na stěnu suzani. Uzbekistán, Nurata. Kolem roku 1900. Výšivka hedvábím na bavlněném plátně, 247 x 180 cm. NG Vu 1958.

NOMÁDSKÁ KULTURA

KOBERCE

109. Koberec jomut. Turkmenistán, kmen Jomutů. Poslední čtvrtina 19. století. Vlna, tkáno a vázáno symetrickým uzlem, d. 242 cm, š. 151 cm. NG Vu 3578.

110. Taška na stěnu jurty čuval, přední strana. Turkmenistán, patrně kmen Jomutů. Druhá polovina 19. století. Vlna, tkáno a vázáno symetrickým uzlem, d. 82,5 cm, š. 112 cm. NG Vu 2980.

111. Taška na stěnu jurty čuval. Turkmenistán, kmen Jomutů. Konec 19. století. Vlna, tkáno a vázáno symetrickým uzlem, d. 73 cm, š. 123 cm. NG Vu 1329.

97. Stringed musical instrument – tanbur.

Uzbekistan, Tashkent. 2nd half of the 20th century. Wood, pearl-shell, inlay, l. 108 cm. NM – NpM A 7 611.

98. Stringed musical instrument – dutar.

Uzbekistan, Tashkent. 2nd half of the 20th century. Wood, l. 113.5 cm. NM – NpM A 7 612.

99. Koshnay flutes. Uzbekistan, Tashkent. 2nd half of the 20th century. Reed, l. 24 cm. NM – NpM A 7 640.

SUZANI, IKAT, BLOCK-PRINTED FABRIC

100. Joynamaz prayer rug. Uzbekistan, Bukhara. Late 19th century. Cotton, silk embroidery, Uzbek *basma* stitch, 113 x 60 cm. NM – NpM 57 364.

101. Zardevor tapestry wall hanging.

Uzbekistan. Middle of the 20th century. Cotton, silk embroidery, Uzbek *basma* stitch, 191 x 48 cm. NM – NpM 46 546.

102. Nimsuzani tapestry wall hanging.

Uzbekistan, Tashkent. Early 20th century. Cotton, silk embroidery, Uzbek *basma* stitch, 230 x 116 cm. NM – NpM A 19 610.

103. Ikat-pattern fabric. Uzbekistan. Middle of the 20th century. Silk, 249 x 87 cm. NM – NpM A 21 098.

104. Ikat-pattern fabric. Uzbekistan. 1st half of the 20th century. Silk, 118 x 202 cm. NM – NpM A 27 131.

105. Block-printed fabric. Uzbekistan. Middle of the 20th century. Row cotton, printing with carved wooden blocks, 150 x 150 cm. Private collection.

106. Bolinpush pillow cover. Uzbekistan, Bukhara. Early 20th century. Cotton, silk embroidery, 155 x 116 cm. NG Vu 2945.

107. Ruidzho nuptial bed-cover. Uzbekistan, Shachrisabz. Around 1900. Silk, cotton, silk embroidery, 232 x 144 cm. NG Vu 601.

108. Suzani tapestry wall hanging. Uzbekistan, Nurata. Around 1900. Cotton, silk embroidery, 247 x 180 cm. NG Vu 1958.

NOMAD CULTURE

CARPETS

109. Yomut carpet. Turkmenistan, Yomut tribe. Last quarter of the 19th century. Wool, weaving, symmetrical knot, l. 242 cm, w. 151 cm. NG Vu 3578.

110. Chuval storage bag, front. Turkmenistan, probably Yomut tribe. 2nd half of the 19th century. Wool, weaving, symmetrical knot, l. 82.5 cm, w. 112 cm. NG Vu 2980.

111. Chuval storage bag. Turkmenistan, Yomut tribe. Late 19th century. Wool, weaving, symmetrical knot, l. 73 cm, w. 123 cm. NG Vu 1329.

112 – 113. Taška na stěnu jurty torba, pár předních stran. Turkmenistán, kmen Jomutů. Druhá polovina 19. století. Vlna, tkáno a vázáno symetrickým uzlem, d. 43 cm, š. 97 cm, d. 40,5 cm, š. 92,5 cm. NG Vu 3617, Vu 3618.

114. Závěs nad vchod do jurty kapunuk. Turkmenistán, kmen Jomutů. Druhá polovina 19. století. Vlna, tkáno a vázáno symetrickým uzlem, d. 33 cm, š. 115 cm. NG Vu 3394.

115. Koberec na vchod do jurty ensi. Turkmenistán, kmen Jomutů. Kolem roku 1900. Vlna, tkáno a vázáno symetrickým uzlem, š. 146 cm, d. 170 cm. NM – NpM A 1 302.

116. Kilim jomut. Turkmenistán, kmen Jomutů. Kolem roku 1900. Vlna, tkáno sumakovou technikou, d. 300 cm, š. 200 cm. NM – NpM 57 368.

117. Koberec typu tekke. Turkmenistán, kmen Tekke. Kolem roku 1900. Vlna, tkáno a vázáno asymetrickým uzlem, d. 228 cm, š. 151 cm. NM – NpM 57 454.

118. Pás na jurtu jolam. Turkmenistán, kmen Jomutů. 19. století. Vlna, tkáno a vázáno symetrickým uzlem, d. 1292 cm, š. 44,5 cm. NM – NpM 57 473.

KUŇ

119. Pokrývka na koně dauri. Uzbekistán. 20. léta 20. století. Samet, bavlna, hedvábí, zlatá podkládaná výšivka *zarduzi gulduzi*, ústřední motiv *bodom* (mandle), 145,5 x 195,5 cm. NM – NpM A 19 613.

120. Sedlová taška churdžin. Turkmenistán, Pende, kmen Salorů. Kolem roku 1900. Vlna, hedvábí, tkáno a vázáno asymetrickým uzlem, 46 x 47 cm. NM – NpM A 27 186.

121. Sedlová taška churdžin. Turkmenistán, kmen Čoudorů. Druhá polovina 19. století. Vlna, tkáno a vázáno asymetrickým uzlem, d. 106 cm, š. 66 cm. NG Vu 1350.

VELBLOUD

122 – 123. Pár asmalyků. Turkmenistán, kmen Jomutů. Druhá polovina 19. století. Vlna, bavlna, hedvábný detail ve vlasu bordury, tkáno a vázáno asymetrickým uzlem, d. 73 cm, š. 125 cm, d. 76,5 cm, š. 126 cm. NG Vu 2784, Vu 2785.

124. Asmalyk. Turkmenistán, kmen Jomutů. 19. století. Vlna, tkáno a vázáno symetrickým uzlem, d. 50 cm, š. 86,5 cm. NG Vu 2638.

TURKMENSKÝ ODĚV

125. Čapka. Turkmenistán, Merv. Konec 19. – počátek 20. století. Bavlna, celoplošná výšivka bavlněnou přízí, v. 12 cm, průměr 17 cm. NM – NpM A 21 171.

126. Čapka. Turkmenistán, Merv, kmen Tekke. Konec 19. – počátek 20. století. Vlna, bavlněná podšívka, lem z perziánu a potištěné tkaniny, v. 6 cm, průměr 14,5 cm. NM – NpM 167.

112 – 113. Torba storage bag. Turkmenistan, Yomut tribe. 2nd half of the 19th century. Wool, weaving, symmetrical knot, l. 43 cm, w. 97 cm, l. 40.5 cm, w. 92.5 cm. NG Vu 3617, Vu 3618.

114. Kapunuk tent-door decoration. Turkmenistan, Yomut tribe. 2nd half of the 19th century. Wool, weaving, symmetrical knot, l. 33 cm, w. 115 cm. NG Vu 3394.

115. Ensi tent door rug. Turkmenistan, Yomut tribe. Around 1900. Wool, weaving, symmetrical knot, w. 146 cm, l. 170 cm. NM – NpM A 1 302.

116. Yomut kilim. Turkmenistan, Yomut tribe. Around 1900. Wool, weaving, sumak technique, l. 300 cm, w. 200 cm. NM – NpM 57 368.

117. Tekke carpet. Turkmenistan, Tekke tribe. Around 1900. Wool, weaving, asymmetrical knot, l. 228 cm, w. 151 cm. NM – NpM 57 454.

118. Yolam tent band. Turkmenistan, Yomut tribe. 19th century. Wool, weaving, symmetrical knot, l. 1292 cm, w. 44.5 cm. NM – NpM 57 473.

HORSES

119. Dauri horse blanket. Uzbekistan. 1920s. Velvet, cotton, silk, gold-underlaid *zarduzi gulduzi* embroidery, central *bodom* (almond) pattern, 145.5 x 195.5 cm. NM – NpM A 19 613.

120. Khorjin saddle bag. Turkmenistan, Pende, Salor tribe. Around 1900. Wool, silk, weaving, asymmetrical knot, 46 x 47 cm. NM – NpM A 27 186.

121. Khorjin saddle bag. Turkmenistan, Chodor tribe. 2nd half of the 19th century. Wool, silk, weaving, asymmetrical knot, l. 106 cm, w. 66 cm. NG Vu 1350.

CAMELS

122 – 123. Asmalyk – pair. Turkmenistan, Yomut tribe. 2nd half of the 19th century. Wool, cotton, silk, weaving, asymmetrical knot, l. 73 cm, w. 125 cm, l. 76.5 cm, w. 126 cm. NG Vu 2784, Vu 2785.

124. Asmalyk. Turkmenistan, Yomut tribe. 19th century. Wool, weaving, symmetrical knot, l. 50 cm, w. 86.5 cm. NG Vu 2638.

TURKMEN CLOTHES

125. Skull-cap. Turkmenistan, Merv. Late 19th – early 20th century. Cotton, overall cotton embroidery, h. 12 cm, diam. 17 cm. NM – NpM A 21 171.

126. Skull-cap. Turkmenistan, Merv, Tekke tribe. Late 19th – early 20th century. Wool, cotton lining, caracul and print-fabric hem, h. 6 cm, diam. 14.5 cm. NM – NpM 167.

127. Čapka. Turkmenistán, Merv. Kolem roku 1900. Vlna, bavlněná podšívka, lem z perziánu a potištěné tkaniny, v. 19 cm, průměr 18 cm. NM – NpM A 21 168.

128. Ponožky – pár. Turkmenistán, Merv. Počátek 20. století. Vlna, pleteno, d. 30 cm, š. 13,5 cm. NM – NpM A 21 172.

129. Plisovaná sukně. Jižní Turkmenistán. První polovina 20. století. Vlna, zatkávané vzory, sametový lem zdobený krajkou a dracounem, d. 60 cm. NM – NpM A 19 597.

130. Dívčí pokrývka hlavy s ozdobou gupba. Afghánistán, Turkmeni, kmen Tekke. Polovina 20. století. Bavlna, stříbro, karneoly, skleněné korálky, ražený dekor, výšivka, d. 75 cm, průměr 22 cm. Soukr. sbírka.

TURKMENSKÝ ŠPERK

131. Náramek bilezik. Turkmenistán, kmen Jomutů. Počátek 20. století. Stříbro, karneol, sklo, tepání, filigrán, v. 8 cm, š. 7,4 cm. NM – NpM A 25 273.

132. Náramek bilezik. Turkmenistán, kmen Jomutů. Druhá polovina 19. – počátek 20. století. Stříbro, karneol, zlacení, tepání, filigrán, v. 8,2 cm, š. 7,8 cm. NM – NpM 57 357.

133. Náramek bilezik. Turkmenistán, kmen Tekke. Druhá polovina 19. – počátek 20. století. Stříbro, karneol, zlacení, tepání, v. 8,5 cm, š. 6,5 cm. NM – NpM A 15 318.

134. Náramky – pár. Turkmenistán, kmen Tekke. Polovina 20. století. Stříbro, sklo, zlacení, tepání, v. 3,4 cm, š. 5,4 cm. Soukromá sbírka.

135. Náramek bilezik. Afghánistán, Turkmeni, kmen Ersari. Polovina 20. století. Alpaka, sklo, ražený dekor, filigrán, d. 7 cm. Soukromá sbírka.

136. Náramek bilezik. Afghánistán, Turkmeni, kmen Ersari. Polovina 20. století. Alpaka, sklo, ražený dekor, filigrán, d. 8 cm. Soukromá sbírka.

137. Nákrčník bukau. Turkmenistán, kmen Jomutů. Počátek 20. století. Stříbro, karneol, sklo, tepání, rytá výzdoba, průměr 14,5 cm. NM – NpM A 25 272.

138. Dekorace svrchního oděvu čanga. Turkmenistán, kmen Tekke. První polovina 20. století. Stříbro, sklo, zlacení, tepání, d. 21 cm. NM – NpM 46 521.

139. Náhrudní ozdoba dagdan. Turkmenistán, kmen Tekke. První polovina 20. století. Stříbro, tyrkys, sklo, zlacení, tepání, rytí, ražení, d. 25,5 cm, š. 11,5 cm. NM – NpM A 21 181.

140. Ochranný amulet asik. Turkmenistán, kmen Tekke. Polovina 20. století. Stříbro, karneol, tepání, v. 7 cm, š. 5,2 cm. Soukromá sbírka.

141. Čelenka sünsüle. Afghánistán, Turkmeni, kmen Ersari. Druhá polovina 20. století. Alpaka, sklo, ražený dekor, d. 43 cm, š. 32 cm. Soukromá sbírka.

142. Ozdoba ruky. Afghánistán, Turkmeni, kmen Tekke. Konec 19. století. Stříbro, karneoly, sklo, zlacení, filigrán, rytá a ražená výzdoba, d. 20 cm. Soukromá sbírka.

127. Skull-cap. Turkmenistan, Merv. Around 1900. Wool, cotton lining, caracul and print-fabric hem, h. 19 cm, diam. 18 cm. NM – NpM A 21 168.

128. Socks – pair. Turkmenistan, Merv. Early 20th century. Knitted wool, l. 30 cm, w. 13.5 cm. NM – NpM A 21 172.

129. Pleated skirt. Southern Turkmenistan. 1st half of the 20th century. Wool with woven patterns, velvet hem decorated with lace and tinsel, l. 60 cm. NM – NpM A 19 597.

130. Girl's head-dress with gupba decoration. Afghanistan, Tekke Turkmen. Middle of the 20th century. Cotton, silver, cornelian, glass beads, stamping, embroidery, l. 75 cm, diam. 22 cm. Private collection.

TURKMEN JEWELLERY

131. Bilezik bracelet. Turkmenistan, Yomut tribe. Early 20th century. Silver, cornelian, glass, chasing, filigree, h. 8 cm, w. 7.4 cm. NM – NpM A 25 273.

132. Bilezik bracelet. Turkmenistan, Yomut tribe. 2nd half of the 19th – early 20th century. Silver, cornelian, gilding, chasing, filigree, h. 8.2 cm, w. 7.8 cm. NM – NpM 57 357.

133. Bilezik bracelet. Turkmenistan, Tekke tribe. 2nd half of 19th – early 20th century. Silver, cornelian, gilding, chasing, h. 8.5 cm, w. 6.5 cm. NM – NpM A 15 318.

134. Bracelets – pair. Turkmenistan, Tekke tribe. Middle of the 20th century. Silver, glass, gilding, chasing, h. 3.4 cm, w. 5.4 cm. Private collection.

135. Bilezik bracelet. Afghanistan, Ersari Turkmen. Middle of the 20th century. Alpaca, glass, stamping, filigree, l. 7 cm. Private collection.

136. Bilezik bracelet. Afghanistan, Ersari Turkmen. Middle of the 20th century. Alpaca, glass, stamping, filigree, l. 8 cm. Private collection.

137. Bukau torque. Turkmenistan, Yomut tribe. Early 20th century. Silver, cornelian, glass, chasing, engraving, diam. 14.5 cm. NM – NpM A 25 272.

138. Sewn-on changa ornament. Turkmenistan, Tekke tribe. 1st half of the 20th century. Silver, glass, gilding, chasing, l. 21 cm. NM – NpM 46 521.

139. Dagdan chest pendant. Turkmenistan, Tekke tribe. 1st half of the 20th century. Silver, turquoise, glass, gilding, chasing, engraving, stamping, l. 25.5 cm, w. 11.5 cm. NM – NpM A 21 181.

140. Protective asik amulet. Turkmenistan, Tekke tribe. Middle of the 20th century. Silver, cornelian, chasing, h. 7 cm, w. 5.2 cm. Private collection.

141. Sünsüle headband. Afghanistan, Ersari Turkmen. 2nd half of the 20th century. Alpaca, glass, stamping, l. 43 cm, w. 32 cm. Private collection.

142. Hand decoration. Afghanistan, Tekke Turkmen. Late 19th century. Silver, cornelian, glass, gilding, filigree, engraving, stamping, l. 20 cm. Private collection.

EPILOG

Ačkoli se oblast Střední Asie může na první pohled jevit jako poměrně jednotná geografická i kulturní oblast, při bližším pohledu zjišťujeme kromě určitých podobností i značné rozdíly.

Pro celou středoasijskou oblast od východního pobřeží Kaspického moře až k vrcholům Hindúkuše, Pamíru a Ťan-šanu je typické značně nehostinné klima – ať jsou to rozsáhlé pouště Turkmenistánu, stepi v Kazachstánu nebo vysokohorské oblasti Kyrgyzstánu a Tádžikistánu. Oblast Střední Asie zahrnuje velice nesourodé oblasti – jsou zde území od nadmořské výšky pod hladinou světového oceánu (-132 m n. m.) v Karagii v jižní části poloostrova Mangyšlak v Turkmenistánu) až po velehorské oblasti s nadmořskou výškou přes 7 000 m, zároveň zde nacházíme naprosto odlišné typy klimatu i krajiny.

Pro Kyrgyzstán byli typičtí pastevcí v jurtách, stáda koní, ovcí a koz na horských pastvinách, kde i v létě užijete teplý svetr, ale kde už většina obyvatel zná kočovný způsob života jen z vyprávění. Podobné je to i v hornatém Tádžikistánu, jehož 93 % rozlohy zaujímají hory patřící k nejvyšším horským systémům Střední Asie – Ťan-šanu a Pamíru a jehož polovina území se nachází v nadmořské výšce nad 3 000 m. Uzbekistán, to je i Ferganská nížina se silným žhavým sluncem, z jehož paprsků vyrůstá bohatství Střední Asie – bavlna, tabák, rýže, úroda ovoce a zeleniny. Velká část úrody však stojí a padá s mnoha tisíci kilometrů vybudovaných zavodňovacích kanálů, což je ještě více patrné v sousedním Turkmenistánu, kde jen 3 % rozlohy státu tvoří orná půda, která navíc musí být zavlažována.

Největší část Střední Asie byla odedávna – vzhledem ke svým přírodním podmínkám – zaměřena zejména na pastevecký způsob chovu dobytka. Vysoký podíl pastvin a malý podíl orné půdy (kterou je nutné v naprosté většině zavlažovat) je pro celou Střední Asii typický i dnes.

To vše se projevovalo na kultuře středoasijských obyvatel, která je v největší míře odvozena od kočovnické tradice. Kočovní pastevci dokázali v suchých oblastech velice účinně využívat nehostinné přírodní podmínky a omezené zdroje. Přestože je dodnes v Turkmenistánu oblíbeným nápojem zkvašené velbloudí mléko *čal*, v Kazachstánu jeho varianta *šubat*, v Kyrgyzstánu zkvašené kobydí mléko *kumys* a na pasteveckou tradici odkazují i dnešní státní symboly některých středoasijských států – na kyrgyzské vlajce je vršek pasteveckého stanu (jurty) podobně jako na kazašském státním znaku, kočovné pastevectví už v současnosti zdaleka nehraje takovou úlohu, jako před několika desítkami let.

Bylo by ovšem chybou domnívat se, že i v minulosti byla celá Střední Asie zemí pastevců. Intenzivní zemědělství se závlahovými systémy bylo rozšířeno zejména na území dnešního Uzbekistánu, a to v okolí měst Samarkand, Buchara, Taškent a Fergana, na území současného

Kyrgyzstánu kromě Ferganské nížiny částečně i kolem jezera Issykkul a v oblasti dnešního Turkmenistánu v několika významných oázách.

Přestože se do středoasijské oblasti dostalo velmi brzo křesťanství, největší vliv měl příchod islámu, jehož středisky se stala prosperující města. Zde se začaly vytvářet i výrazné odlišnosti v duchovní kultuře. Jednak zde stojí precizně vypracovaný právní systém založený na islámském právu, vytvořený v nejrozvinutějších oblastech s usedlým zemědělstvím. Na druhé straně stálo zvykové právo a právní systém obyvatel pasteveckých oblastí, který zákonné normy neměl (až na několik výjimek) nijak pevně ustálené, přestože se na islámské (šarijové) právo mohl odvolávat.

Islámská tradice přinesla do středoasijské kultury i toleranci k mnohoženství, které se nepodařilo odstranit ani sedmdesáti letům sovětské vlády – v parlamentech Kyrgyzstánu a Kazachstánu nedávno probíhaly vážné diskuze o jeho legalizaci. Kromě mnohoženství se ve Střední Asii můžeme doposud (především v Kyrgyzstánu) setkat i s nefalšovanými únosy nevěst.

Pastevecká tradice byla ve středoasijských státech násilně přerušena příchodem sovětského režimu. Brutální stalinská kolektivizace přinesla usazení kočovného obyvatelstva, protože svobodný nomádský život a alespoň relativní nezávislost byly naprosto neslučitelné s ideologií a duchem sovětského režimu. Zároveň však bylo postaveno mnoho nových vesnic a statisíce domů, rychle probíhala výstavba nových silnic, škol, nemocnic, byla prováděna elektrifikace, byl vyhlášen boj negramotnosti, která dosahovala kolem 90 %.

Současnost středoasijských států je charakteristická hledáním vlastních kořenů. Ve všech středoasijských republikách začalo docházet k vytváření nové ideologie a nového systému, který se snažil vycházet z islámu. Poukazováním na slavné tradice příslušných národů se pak měla upevňovat národní sounáležitost.

Po rozpadu SSSR začalo docházet ke změnám v chápání tradic. Ve Střední Asii existovaly starobylé tradice prověřené mnohasetletou historií, v současnosti jsou ale vyzdvižovány spíše tradice z doby bezprostředně před VŘSR, což mnozí odmítají. Důvodem je spojování tohoto období s dobou vlády místních feudálů – *bajů* a *manapů*. Přesto se tyto tradice nenápadně dostávají do rodné obřadnosti (především prostřednictvím televize a rozhlasu). Došlo ke znovuobjevení nových tradic, především náboženských, zároveň byly vytvořeny i tradice zcela nové.

Minulost ovšem není možné stále přikrašlovat. Sotva se v současnosti někdo odhodlá vrátit do dřívějších feudálních pořádků a opustí svůj současný životní styl. Nový model, který se na mnohých místech vytváří velmi bolestivě, by měl být uspokojivý jak pro zachování původních tradic, tak i pro samotné obyvatelstvo.

Katalog byl vydán s finanční podporou společnosti P. V. A. Systems s. r. o., Prodeko, OPUS v.d.i.

a MUDr. Mileny Rollové

OPUS v.d.i.

Tereza Hejzlarová, Petra Belaňová, Petr Kokaisl
V srdci Hedvábné stezky – umění a řemeslo Střední Asie
At the Heart of the Silk Road – Arts and Crafts of Central Asia

Publikováno / Published by
Západočeské muzeum v Plzni ve spolupráci s Národním muzeem – Náprstkovým muzeem asijských,
afrických a amerických kultur a Národní galerií v Praze
West Bohemian Museum in Pilsen in cooperation with the National Museum – Náprstek Museum
of Asian, African and American cultures and the National Gallery in Prague

1. vydání / First edition

Plzeň 2011

52 stran / 52 pages

Fotografie / Photographs

Západočeské muzeum v Plzni – Ivana Michnerová

Národní muzeum – Jiří Vaněk

Národní galerie v Praze – Archiv fotooddělení NG

Překlad / Translation

Valerie Talacko

Grafický návrh / Graphic design and typesetting

Jana Šťastná, Tereza Skačanová

Printed by OPUS v. d. i. Papírenská 1, Praha 6

ISBN 978-80-7247-079-2